

Kulturlivets klimapåvirkning

2024

Foto: Thor Möller

VIRKE

Tlf.: +47 22 54 17 00

Adr.: Henrik Ibsens gate 90, 0255 Oslo

Web: www.virke.no

Innledning

Hvordan kan kulturfeltet kutte i utslipp av klimagasser? Det forsøker denne rapporten å svare på ved å gi en oversikt over klimapåvirkningen fra kultursektoren, og eksempler på hvordan ulike aktører i sektoren jobber for å kutte utslippene sine.

Kultursektoren er ikke den sektoren som samlet sett står for de største klimaavtrykkene, men potensialet for reduksjon i klimagasser og omstilling til grønn kulturproduksjon er stort. Og på linje med alle sektorer i samfunnet, må også vår sektor bli utslippsfri.

Kulturen står også i en særstilling fordi den når ut til et bredt publikum, og derfor har en unik påvirkningsmulighet til et bredt lag av befolkningen. Sektoren selv ønsker å ta samfunnsansvar og innføre tiltak for å kutte i egne klimagassutslipp. Samtidig har kulturen en spesiell rolle og mulighet til å bidra til å løfte kunnskapsnivået i hele befolkningen når vi skal bli et lavutslippsamfunn.

I 2021 tok kultursektoren selv ansvar for å utarbeide et grønt veikart¹ med strakstiltak for virksomheter, organisasjoner, enkeltaktører, kunstnere og myndigheter. Som en oppfølging av veikartet ble det i september 2022 laget en intensjonsavtale om en kommende klimapartnerskapsavtale² mellom regjeringen og kultursektoren. Daværende kultur- og likestillingsminister Anette Trettebergstuen skrev under intensjonsavtalen med Virke kultur og opplevelse, Virke Produsentforeningen, CREO, Norske Kulturarrangører, Norske kulturhus og Norsk teater- og orkesterforening. Disse organisasjonene er også samarbeidsaktørene som står bak denne rapporten.

Formålet med klimapartnerskapsavtalen er å utvikle konkrete forslag til regjeringen og kultursektoren om hvilke tiltak som kan bidra til kutt av klimagasser. Målet er å redusere kultursektorens karbonavtrykk, og bidra til å nå Norges klimamål sånn at vi kan bli et foregangsland på klima. Intensjonsavtalen om en klimapartnerskapsavtale er det som danner grunnlag for rapporten du nå leser.

Intensjonsavtalen omfatter spesielt to punkter som er direkte relevante for dette prosjektet:

- Kultursektoren igangsetter en kartlegging av sektorens utslipp for å ha et godt grunnlag for vurdering av klimagasskutt i dialog med kultur- og likestillingsministeren.
- Avtalen skal ha fokus på tiltak som kulturfeltet selv kan iverksette for å kutte sine utslipp, og tiltak fra regjeringen som kan bidra til å stimulere til dette. Regjeringen og kultursektoren skal sammen bidra til at sektoren settes i stand til å redusere sine klimagassutslipp.

Hvilke deler av norsk kultursektor omtaler vi i denne rapporten?

Norsk kultursektor er rikt på kunstuttrykk og -former. Det gjenspeiler seg også i organiseringen, hvor kultursektoren favner svært mange ulike virksomhetstyper og -størrelser. I denne analysen har vi valgt å se nærmere på de publikumsrettede delene av kultursektoren: utøvende kunstnere innen musikk, scenekunst og visuell kunst, de som muliggjør kunsten gjennom audiovisuell eller digital produksjon, andre relaterte tjenesteytere, samt stedene publikum møter kunsten, som konsertarenaer, kulturhus, kino og museer.

Rapporten gir oversikt over klimapåvirkningen fra norsk kultursektor for 2022

Kultursektoren har hatt en rekke gode pilotprosjekter, og har enkeltaktører som har gått foran med systematisk og god jobbing. Men så langt har vi ikke hatt noe samlet bilde av hvordan det står til med klima- og miljøarbeidet hos norske kulturaktører, og det er utfordrende å få et helhetsbilde av både kilder til utslipp og mengde.

Det forsøker denne rapporten å bote på ved å gi oversikt over klimapåvirkningen fra den norske kultursektoren for 2022 gjennom å utarbeide et forbruksbasert klimagassregnskap. Et slikt regnskap inkluderer både direkte utslipp fra en virksomhet, i tillegg til indirekte utslipp som er assosiert med virksomhetens forbruk av varer og tjenester. Beregning av de indirekte utslippene knytter sammen klimagassutslipp og ressursbruk mellom ulike næringer i et kryssløp. Denne utslippsmodellen er utviklet av Asplan Viak, og danner deler av grunnlaget for klimaregnskapsverktøyet Klimakost.

En særskilt utfordring ved å gjøre analyser av kulturvirksomheter, er at svært ulike virksomhetsformer er samlet under samme næringskode. I samme næringskode (90) finner du på den ene siden store institusjonsteatre, med fullt ensemble og eiendomsdrift, og på den andre siden både et hvilket som helst lite band som får plass til alle instrumentene i en liten varebil.

For å imøtekomme disse utfordringene har Energi.ai, på oppdrag fra partnerne i prosjektet, samlet detaljert regnskapsinformasjon fra et utvalg kulturvirksomheter for regnskapsåret 2022, slik at særpregene i ressursbruk som kjennetegner ulike deler av kultursektoren kommer frem.

¹ <https://www.xn--grntveikart-hgb.no/>

² <https://www.virke.no/avtale-klimapartnerskapsavtale>

Det danner grunnlag for del 1 av analysen. I del 2 av analysen bruker vi kryssløpsmodellen på næringsnivå for å gjøre et forenklet anslag på kultursektorens samlede klimagassutslipp, og hvordan disse fordeler seg mellom ulike områder og selskapsstørrelse.

Eksempler på hvordan virksomheter i norsk kultursektor jobber med klima og miljø

Vi ønsker med denne rapporten å inspirere og motivere både offentlige og private oppdragsgivere og kulturaktører til endring. Derfor ba vi sju ulike kulturaktører stille opp til intervju for å dele sine erfaringer fra å jobbe med klima og miljø. I denne delen av rapporten har vi brukt erfaringsbaserte data for klima- og miljøpåvirkningen fra produksjoner i ulike deler av kulturfeltet hentet fra medlemmer i Green Producers Club som bruker klimakalkulatoren Green Producers Tool (GPT)³.

Gjennom intervjuer med prosjektledere i ulike typer kulturinstitusjoner som bruker GPT, vil vi fortelle historier om hva som er mulig å få til, hvilke dilemmaer man står overfor, og hvordan måling gir læring som brukes til å forbedre framtidige produksjoner for å redusere klima- og miljøfotavtrykket ytterligere. Det vises også eksempler fra klimaregnskapet for enkeltproduksjoner.

Anbefalinger til veien videre

I den siste delen av rapporten har vi tatt med et kapittel som lister opp en del andre tiltak, organisasjoner, verktøy og initiativer som kulturaktører sterkt oppfordres til å undersøke, ta i bruk og bli del av. Målinger er et svært godt og viktig sted å starte, men er det ingen grunn til å bruke et måleverktøy alene som hvilepute. Det man finner ut gjennom måling og analyse, som vi også ser av intervjuene, er at kulturaktørene får bedre grunnlag for å ta de store retningsbeslutningene som tar dem framover. Og når dataene støtter arbeidet over tid, gir det en målbar ramme for satsingene man gjør som institusjon.

I likhet med andre sektorer må kultursektoren opp av siloen og tenke bredere og mer på tvers omkring hva klimaarbeid og grønn omstilling er og hvordan den konkret skal gjennomføres. Den gode nyheten er at kultursektoren ikke trenger å finne opp kruttet. Mye av det vi gjør er ikke unikt for denne sektoren: Kultursektoren bruker de samme byggene, innkjøps-systemene, veiene, teknologien og avfallssystemene som resten av samfunnet. Framgang, erfaringer og nye praksiser i disse sektorene kan med fordel adopteres av kulturaktører allerede i dag.

Et klimaregnskap er en god start, men forteller ikke alt

Rapporten "Kultur og klimarettferdighet i Norge" (Klimakultur og Rosendal teater, 2023) oppsummerer problematikken omkring målinger og øvrig arbeid presist: "Klimakalkulatorer gir innsikt i kalde fakta om eget forbruk, men lite kunnskap om systemet vi er en del av og hva som skal til for å skape en verden som fordeler rikdom og ressurser på en rettferdig måte"⁴.

Vårt estimat over klimautslippene fra norsk kultursektor sier først og fremst noe om påvirkningen kultursektoren har på utslipp av klimagasser som fører til global oppvarming og gjør at klimaet endrer seg. For virksomheter som ønsker å måle sin egen påvirkning på bærekraftig utvikling, er et klimagassregnskap en god start.

Det et klimagassregnskap imidlertid ikke sier noe om, er påvirkningen den norske kultursektoren har på andre områder i samfunnet. Det sier verken noe om hvordan kultursektoren påvirker utviklingen av levende lokalsamfunn, ei heller noe om hvor stor påvirkning virksomhetene i kultursektoren har på naturmangfold eller menneskerettigheter.

I diskusjonene omkring hva som bidrar til bærekraftig utvikling, kan det være motsetninger mellom tiltak som gir lavere klimautslipp og tiltak som bevarer naturmangfold og ivaretar menneskerettigheter. For både enkeltvirksomheter, organisasjoner og myndigheter er det viktig å ha en helhetlig tilnærming til tiltak som gir et bedre utfall både for klima, miljø, mennesker og samfunn.

Resultatene i denne analysen kan ikke sammenlignes med nasjonale totale klimautslipp.

Dette er fordi det nasjonale klimagassregnskapet for Norge inneholder de direkte utslippene som skjer innenfor landets grenser. Mens klimafotavtrykket for virksomheter inkluderer deres leverandørers direkte utslipp i Norge (gir grunnlag for dobbelttelling i Norge) og i utlandet (utenfor det nasjonale klimagassregnskapet).

³ <https://www.greenproducers.club/the-tool>

⁴ kultur-og-klimarettferdighet-i-norge.pdf (klimakultur.no)

Statlige fellesformuleringer

I Kultur- og likestillingsdepartementet tildelingsbrev til alle underliggende etater ligger fellesføringer som gjelder for alle statlige virksomheter i 2024. Det vil si at de statlige aktørene i kultursektoren nå har fått en eksplisitt beskjed om å jobbe mer systematisk ned bærekraft, klima og natur. Dette vil også påvirke alle andre aktører i kultursektoren, og kan brukes veiledende av alle.

De nye statlige fellesformuleringene lyder:

Fellesføringer som gjelder for alle statlige virksomheter i 2024. Regjeringen har gitt sin tilslutning til at følgende fellesføringer skal tas inn i tildelingsbrevene til alle statlige virksomheter:

Systematisk og helhetlig arbeid for å redusere klimagassutslipp, naturfotavtrykk og energibruk. Norge har sluttet seg til FNs Agenda 2030 og de 17 bærekraftsmålene. Norges handlingsplan for å nå målene innen 2030 er nedfelt i Meld. St. 40 (2020–2021), som sier at bærekraftsmålene skal være det politiske hovedsporet for å ta tak i vår tids største utfordringer. Klima- og miljømessig bærekraft er et prioritert område, og skal vektlegges. Alle statlige virksomheter skal arbeide systematisk og helhetlig for å redusere sine klimagassutslipp og naturfotavtrykk i alle deler av virksomheten og vurdere hvordan klimaendringene vil påvirke virksomheten.

I 2024 skal virksomheten:

- innlemme bærekraftsperspektivet i virksomhetens strategier og handlingsplaner
- følge opp målet om systematisk og helhetlig arbeid for å redusere klimagassutslipp, naturfotavtrykk og energibruk. I dette arbeidet skal det tas hensyn til ivaretagelse av virksomhetens kjerneoppgaver og kostnadseffektivitet
- vurdere hvordan klimaendringene vil påvirke virksomheten
- gjøre systematiske vurderinger av egen energibruk og ta i bruk lønnsomme energieffektive løsninger, samt øke energifleksibiliteten der dette er relevant
- identifisere hvordan tiltak virksomheten iverksetter i kraft av sitt samfunnsoppdrag bidrar til å oppfylle sosial og økonomisk bærekraft
- rapportere om ovenstående i årsrapporten for 2024

Sammendrag

FNs bærekraftsmål nummer 17 sier at vi må samarbeide for å nå målene. Dette gjelder også i kultursektoren. Vi må se hva hver enkelt aktør kan kontrollere, gjøre tiltak, og så samarbeide med andre om å få til det vi ikke kan klare selv. For å få til endring og gode resultater er det sentralt å identifisere oss med hverandre – kjenne igjen oss selv i det andre står i, og lære av hverandre. Som Klimautvalget 2050 sier: samarbeid er en avgjørende faktor for å lykkes med omstilling til lavutslippssamfunnet.

Verdien av denne rapporten ligger ikke bare i at vi dokumenterer de største utslippsområdene til et representativt utvalg av norske kulturbedrifter. Den ligger like mye i at vi løfter de konkrete eksemplene som synliggjør at store og små aktører kan starte med både målinger og tiltak nå.

Klimautslippene fra norsk kultursektor i 2022

Asplan Viak har i denne analysen estimert det totale fotavtrykket fra det norske kultursektoren til å være om lag 774 000 tonn CO₂e for 2022 (ikke medregnet investeringer i bygg, tekniske anlegg og inventar). Som analysen viser, har kultursektoren sine største utslipp fra innkjøp av varer og tjenester – altså fra scope 3. De direkte utslippene i scope 1 er estimert til kun 1,8 %, mens indirekte utslipp fra innkjøpt energi er estimert til 2,5 %.

Les mer om dette på side 20 i rapporten.

Kjøp av varer og tjenester

Ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB) kjøpte virksomheter i næringskategorien «Kultur, underholdning og fritid» inn varer for om lag 5,3 milliarder kroner i 2022. Tilsvarende hadde de samme virksomhetene driftskostnader utenom lønn på 60,5 milliarder kroner samme år⁵.

I vårt utvalg på 133 virksomheter som har sendt inn sine regnskapsdata til denne analysen i del 1, utgjorde kjøp av varer og tjenester over 1,5 milliarder kroner og om lag 59 % av klimautslippene. Denne kategorien utslipp inneholder alt av varer, tjenester og produkter som er levert av andre. Dette omfatter blant annet varer for salg, driftsmateriell, kjøp av tjenester, innleid arbeidskraft til f.eks. vakthold og servering, og innkjøpene fordeler seg på et stort antall leverandører.

Behov for bedre veiledning i innkjøp av mat, materialer og utstyr

Kompetanse på klima og miljø er avgjørende for å kunne redusere klimautslippene og miljøpåvirkningen fra norsk kultursektor. Nettverk på lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå for å dele kunnskap og erfaringer, er avgjørende for å lykkes. Likeså er konkrete veiledninger og anbefalinger for hvilke valg kulturarbeidere kan gjøre for å redusere klima-

⁵ 12910: Hovedtall for alle foretak og bedrifter, etter næring (SN2007 hovedområde, 2-, 3-, 4- og 5-siffernivå) 2017 - 2022. Statistikkbanken (ssb.no)

utslippene fra kulturproduksjoner. Spesielt er det viktig at det utarbeides relevante veiledere for innkjøp av mat, materialer og utstyr til kulturproduksjoner, i lys av at dette er den største kilden til utslipp fra norsk kultursektor.

Det er stort sett bedre for klimaet å leie framfor å kjøpe for å eie

Som analysen viser, har kultursektoren sine største utslipp fra innkjøp av varer og tjenester. Men, som det også fremgår av analysen, fører det å leie teknisk utstyr, verktøy eller rekvisitter til en forestilling, også til klimautslipp. Dette skyldes at den som leier ut må kjøpe inn utstyret. I tillegg vil den som leier det ut ha innsatsfaktorer knyttet til lagring, formidling, egen drift samt vedlikehold av utstyret.

Det gir stort sett betydelig lavere utslipp å leie enn å eie, fordi utstyret deles på flere og utslippene fra produksjon dermed går ned. Klimafordelen gjelder særlig hvis det er utstyr man bruker sjelden, ikke så lenge av gangen og det ikke må transporteres langt. En analyse studenter ved NMBU gjorde på oppdrag fra Jernia og programvareselskapet Sharefox, viste at dersom alle kjøper og eier et eget verktøy, vil det måtte produseres anslagsvis 12 ganger flere verktøy per bruker enn dersom alle velger å leie. Dette medfører 12 ganger så høye utslipp fra produksjon av verktøyet for en kunde som eier sammenlignet med en kunde som leier⁶.

Det som kan få utslippene til å gå opp, selv om man leier utstyret, er dersom utstyret transporteres langt og ofte, og med bruk av kjøretøy som går på bensin eller diesel.

Forbruk av varer, slik som teknisk utstyr, forårsaker også andre miljøproblemer enn bare klimautslipp. I produksjon av for eksempel elektronikk brukes det metaller og mineraler det er knapphet på i naturen og som vi foreløpig ikke gjenvinner nok av. I tillegg fører gruvedrift til store naturinngrep, og innebærer også en viss risiko for helsen og sikkerheten til dem som jobber i gruvene.

Skal vi slutte å spare energi siden analysen viser så lave utslipp?

I Norge produserer vi mye fornybar energi, og selv om et klimagassregnskap også tar med seg at vi kjøper inn energi fra andre land, ligger gjennomsnittet for hele energisektoren ganske nær det vi kaller for norsk konsummiks. Når man «oversetter» energiforbruk til klimautslipp, utgjør dermed ikke dette noen stor utgiftspost i et klimaregnskap.

For at vi i Norge skal klare å redusere klimautslippene våre med 55 % i 2030 sammenlignet med 1990, slik vi har forpliktet oss til gjennom Parisavtalen, er tilgangen på nok fornybar energi en viktig nøkkel. Elektriske kjøretøy er ett av flere virkemidler for å redusere utslippene fra transport. Dette krever imidlertid store mengder strøm.

Det å spare energi i kultursektoren, for eksempel ved å redusere energien vi bruker til å varme opp bygg eller til teknisk utstyr, frigjør mye fornybar energi som kan brukes til å redusere utslipp i andre sektorer, slik som transport. Så selv om energien kultursektoren bruker ikke står for noen høy andel av klimautslippene, er det altså andre gode grunner til å redusere energibruken. Sparing av energi er det derfor viktig å fortsette med.

Utslipp fra reiser er høyere enn det analysen viser

Et forbruksbasert klimaregnskap har noen svakheter. For eksempel er det slik at de fleste virksomheter har disse utgiftene kontert som en andel av en bredere sammensatt reisekonto. Beregningsmodellen antar at 50 % av utgiftene på reisekonti er flyreiser (resten er hotell, restaurant mm.). Det innebærer at noen virksomheter vil underestimere utslipp fra reise, og noen vil overestimere det, alt etter andel brukt på flyreiser. Bedre presisjon på dette området forutsetter bruk av fysiske aktivitetsdata og LCA-baserte utslippsfaktorer.

I tillegg er det slik at dersom virksomheten ikke har betalt for reisene til innleide bidragsytere, vil ikke klimautslippene fra disse reisene være med i vårt estimat. Det samme gjelder tilreisende publikummere. Beregning av fotavtrykket til et tilreisende publikum krever andre metoder, og fortjener en selvstendig analyse.

Store mengder avfall – men det synes ikke i klimagassregnskapet

Mange som jobber i norsk kultursektor har vært med på å kaste mye etter en produksjon. Det er sjelden av vond vilje, men fordi det ikke finnes gode løsninger for å oppbevare, holde oversikt over eller dele på kostymer, rekvisitter og andre materialer som er en naturlig del av mange kulturproduksjoner.

Likevel utgjør avfall en svært lav andel av utslippene i vårt estimat over klimautslippene fra norsk kultursektor. Utslippene er beregnet gjennom kjøp av renovasjonstjenester i utslippsmodellen. Erfaringer fra tidligere klimaregnskap som har benyttet fysiske aktivitetsdata for avfall viser at det totale klimafotavtrykket ved å beregne utslippene på denne måten ligger ganske nært resultatet fra kjøp av renovasjonstjenester.

Mengden avfall som oppstår er avhengig av mange faktorer. Først og fremst er det viktig å stille seg spørsmålet om man kan designe kulturproduksjonen slik at man unngår unødvendige innkjøp. For eksempel kan det være nødvendig å spørre seg hvor ofte en utstilling skal skiftes ut, om det er mulig å leie eller låne kostymer, rekvisitter eller utstyr eller om det er mulig å bruke om igjen noe man allerede har. Videre er mengden avfall avhengig av hvilke krav virksomheten stiller til levetid og kvalitet på materialer og utstyr, og at virksomheten gjør tiltak for å redusere bruken av engangsemballasje.

⁶ <https://sharefox.no/blogg/utleie-er-et-godt-klimatiltak-ifolge-livslopsanalyser/>

Ved å redusere mengden avfall gjennom å kjøpe inn mindre varer, kan kultursektoren bidra til en betydelig reduksjon i utslipp fra produksjon og transport av varer.

Selv om selve avfallshåndteringen gir lave utslipp i klimaregnskapet, er likevel sortering av avfall i ulike fraksjoner, slik som papp, tekstiler, plast-, glass- og metallemballasje eller mat, avgjørende for at vi skal klare å gjenvinne disse til nye materialer og kunne bruke som råvarer inn i produksjon av nye produkter. Videre er det viktig å ha gode systemer for å håndtere avfall for å hindre forsøpling av naturen og havet.

Den potensielle gevinsten fra gjenvinning av avfall (avfall kan gi nye produkter som erstatter jomfruelig produksjon) er ikke inkludert i utslippsfaktorene i denne analysen.

Veien videre

Anbefalingene til slutt i rapporten er delt i to: en liste for myndigheter på nasjonalt og lokalt nivå, og en liste for kulturaktører. Formålet er at denne rapporten kan være et konkret verktøy for å komme i gang med å måle og deretter bidra til å kutte kultursektorens samlede utslipp. Vi håper den blir brukt i planleggingen av hvordan nettopp din kulturinstitusjon skal ta grep som monner, og bidra til økt oppmerksomhet om mulighetene for endret bransjepraksis i klimaarbeidet.

Alle aktørene uttrykker et ønske om å bidra positivt, men det er stor variasjon i hvor langt man har kommet med arbeidet. Noen få er veldig gode, en god del har kommet godt i gang, men fortsatt må vi kunne si at det er svært mye å gå på hos de aller fleste.

Vi ser at kulturaktørene ikke nødvendigvis foretar systematiske målinger. De har ofte ikke opparbeidet seg en forståelse for hvilke tiltak som har effekt, og de har ikke laget seg systemer for å teste, evaluere og justere sin egen praksis for å bli bedre på feltet. I tillegg ser vi at kampen om pengene gjør det litt tilfeldig hvilke tiltak kulturvirksomhetene tar seg råd til, og hvor gjennomgripende klima- og miljøarbeidet blir. En bedre og mer gjennomgående systematikk knyttet til måling og forbedring fra år til år kan bidra til at en samlet norsk kultursektor løfter blikket og i større grad velger klimakuttløsninger som monner på tvers.

Kulturen spiller en enorm rolle for menneskelig samvær og for sosiale forbindelser. Hva kultursektoren gjør betyr mye for hvilken samtale befolkningen har omkring den grønne omstillingen. Det er et ansvar mange i bransjen allerede tar svært seriøst. Men når det kommer til å utvikle og implementere konkrete løsninger som minimerer deres klimaavtrykk, er det stadig enormt mye uforløst potensial.

Sånn bruker du rapporten:

Den kvantitative analysen gir tall på hvilke klimautslipp som er vanligst i kultursektoren, og gir et utgangspunkt for å starte eller videreføre klimaarbeidet. Tallene i denne delen av rapporten gir oversikt over hvor sektoren har sine største utslipp og hva som forårsaker disse.

Intervjuene gir innblikk i enkeltaktørers arbeid med å kutte sine CO₂-utslipp gjennom å bruke verktøy for måling og for deretter å kunne prioritere. Når du leser intervjuene kan du finne konkrete eksempler på hvordan du kan bruke beregninger for utslipp for mat, reise, tekstil eller transport som grunnlag for dine egne beslutninger.

Til slutt i rapporten leser du en oppsummering av hovedanbefalinger til myndighetene og til kultursektoren. Her finner du også rammeverket UFF - Unngå - Flytt - Forbedre, og konkrete råd til hvordan dette rammeverket kan brukes av kultursektoren. Bakerst i rapporten finner du eksempler på verktøy, rapporter og organisasjoner du kan hente informasjon og inspirasjon fra til videre klima- og miljøarbeid.

Denne rapporten er utarbeidet av Hovedorganisasjonen Virke i samarbeid med Norsk teater- og orkesterforening, Norske kulturarrangører, Norske kulturhus og CREO – Forbundet for kunst og kultur.

Takk også til Green Producers Club for bistand til å velge ut virksomheter som i denne rapporten er brukt som eksempler på klima- og miljøarbeid i norsk kulturliv, og for nyttige innspill underveis i prosjektet.

Aalysen av klimautslippene fra norsk kulturliv er gjennomført av Asplan Viak, og energi.ai.

Virke, ved sjefanalytiker Runar Wiksnes og seniorrådgiver i bærekraft, Solveig Irgens, har bidratt med bransjespesifikke analyser.

Redaktør for rapporten har vært Kirsti Svenning i Virvle SA.

Rapporten har fått økonomisk støtte fra Kultur- og likestillingsdepartementet.

Virke innehar eiendomsretten til rapporten og dens innhold.

Rapporten og dens innhold skal ikke kopieres, videredistribueres eller mangfoldiggjøres uten skriftlig samtykke fra Virke.

Forsidefoto: Thor Møller

Foto: Anki Grøthe, Nasjonalmuseet, Den Norske Opera & Ballett, Gyro, Tangrystan, Daniel Voldheim, Farmen, Thor Møller, Kulturrom, Adobe Stock

Design: Konsis.no

Innhold

Kartlegging av klimapåvirkningen fra norsk kultursektor 10

Ordlister og begrepsforklaring.....	12
Hva er Scope 1-2-3? Hva er CO ₂ -ekvivalenter?	13
Del 1: Klimapåvirkningen til publikumsrettet kulturnæring basert på innrapporterte tall	14
Del 2: Utvidet analyse på næringsnivå	20

Slik jobber vi med klima og miljø - intervjuer 24

Om Green Producers Club og Green Producers Tool.....	27
Scenekunst - Den Norske Opera & Ballett (DNO&B).....	28
Event - GYRO	30
Reklamefilm - Tangrystan	32
Fiksjonsfilm/TV - Tordenfilm	34
Museum/ kunst - Nasjonalmuseet	36
Reality-TV - Farmen	38
Festival - Øyafestivalen.....	40
Framtidens kulturlokaler	42

Anbefalinger og veien videre 43

Foto: Adobe Stock

Kartlegging av klimapåvirkningen fra norsk kultursektor

Hensikten med denne analysen er å gi innblikk i hvordan kultursektoren bidrar til klimagassutslipp og å peke på hvilke aktiviteter som bidrar til de største utslippene.

Asplan Viak, Energi.ai og Virke har samarbeidet om analyse- delen i prosjektet, og Virke har beriket rapporten med sektor- spesifikk informasjon. Beregninger av klimagassutslipp, både for enkeltvirksomheter og hele næringer, er komplisert. Det er styrker og svakheter ved alle beregningsmetoder. I denne analysen har vi valgt å utarbeide forbruksbasert klimagass- regnskap. Et slikt regnskap inkluderer både direkte utslipp fra en virksomhet, i tillegg til indirekte utslipp som er assosiert med virksomhetens forbruk av varer og tjenester. Beregning av de indirekte utslippene knytter sammen klimagassutslipp og ressursbruk mellom ulike næringer i et kryssløp. Denne utslippsmodellen er utviklet av Asplan Viak og danner deler av grunnlaget for klimaregnskapsverktøyet Klimakost⁷. Utslipps- faktorene kan kombineres med regnskapsinformasjon for virksomheter og effektivt frembringe et estimat for klima- fotavtrykk som inkluderer alle typer innsatsfaktorer.

Styrken ved slike modeller er at de viser hvordan virksom- heter i en næring, gjennom kjøp av varer og tjenester fra sine leverandører, forårsaker økt produksjon, med tilhørende økt ressursbruk og klimagassutslipp. Modellen anslår hvor stort dette bidraget er. Modellen kan også brukes til å beregne klimagassregnskap for enkeltvirksomheter.

I denne rapporten har vi benyttet en forskningsbasert metode for å beregne indirekte utslipp knyttet til innkjøp av varer og tjenester. Ofte referert til som utgiftsbasert («spendbasert») beregningsmodell. Modellen er basert på kjente utslipps- faktorer (kg CO₂e/NOK2022) og gjør at man kan benytte finansielle data for å beregne utslipp. Vi beregner utslipp i kg CO₂e (kilo CO₂-ekvivalenter).

Modellen baserer seg videre på informasjon om hvordan ulike sektorer i økonomien handler med hverandre og med tilsvarende sektorer i andre land (multiregionale input-output-tabeller), samt utslippsstatistikk.

GHG-protokollen (Green House Gas) er lagt til grunn for beregning og rapportering av klimautslippene fra norsk kultursektor.

En kjent svakhet ved slike kryssløpsmodeller er at alle virksomheter i en næring blir antatt å ha samme utslipps- profil som gjennomsnittet for sin næring. Hvis for eksempel alle norske transportselskap alltid sendte alle varer med fly (mange tonn CO₂e per km), unntatt ett selskap som kun benyttet elektriske lastebiler (få tonn CO₂e per km), og kultur- næringen utelukkende benyttet den ene aktøren med elektriske lastebiler, ville likevel transportinnkjøpene til kultursektoren vist store utslipp fra transport. Dette fordi transportnæringen i gjennomsnitt var basert på flytransport.

En særskilt utfordring ved å gjøre analyser på kulturvirksom- heter, er at svært ulike virksomhetsformer er samlet under samme næringskoder. I samme næringskode (90) finner du på den ene siden store institusjonsteatre, med fullt ensemble- og eiendomsdrift, og på den andre siden et hvilket som helst lite band som får plass til alle instrumentene sine i en liten varebil.

For å imøtekomme disse utfordringene, har Energi.ai på oppdrag fra partnerne i prosjektet, samlet detaljert regn- skapsinformasjon fra et utvalg kulturvirksomheter for regnskapsåret 2022, slik at særpregene i ressursbruk som kjennetegner ulike deler av kultursektoren kommer frem. Det danner grunnlag for del 1 av analysen. I del 2 av analysen bruker vi kryssløpsmodellen på næringsnivå for å gjøre et forenklet anslag på kultursektorens samlede klimagassutslipp, og hvordan disse fordeler seg mellom ulike områder og selskapsstørrelser. Dette har vi gjort for å kvalitetssikre resultatene fra analysen i del 1.

Sammenligner vi resultatene mellom analysene i del 1 og 2, er de like nok til at vi vurderer at den utvidede analysen på næringsnivå gir et rettviseende bilde på sektorens totale klimafotavtrykk (eksl. investeringer) og at resultatene fra del 1 har tolkningsverdi for sektoren som helhet.

Resultatene i denne analysen kan ikke sammenlignes med nasjonale totale klimautslipp. Dette er fordi det nasjonale klimagassregnskapet for Norge inneholder de direkte utslippene som skjer innenfor landets grenser, mens klima- fotavtrykket for virksomheter inkluderer deres leverandørers direkte utslipp i Norge (gir grunnlag for dobbelttelling i Norge) og i utlandet (utenfor det nasjonale klimagassregnskapet).

⁷ Klimakost er en modell for beregning av det totale klimafotavtrykk basert på en kombinasjon av økonomisk regnskapsdata (miljøutvidet kryssløpsanalyse) og livsløpsbaserte data (LCA) på utvalgte innsatsfaktorer. Modellen tar hensyn til ulike klimagasser og deres ulike innvirkning på drivhuseffekten gjennom å bruke bidragsspesifikke klimaintensiteter (omregningsfaktorer). Les mer om Klimakost her: <https://www.klimakost.no/about>

Ordliste

- **Bærekraftig:** Aktivitet eller handling som tar sosiale, miljømessige og økonomiske hensyn.
- **Bærekraftig utvikling:** En utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov. Tre hensyn skal vektes like mye: sosiale, miljømessige og økonomiske.
- **CO₂e:** En enhet som brukes i klimagassregnskap. Enheten tilsvarer den effekten en gitt mengde (som regel et tonn) CO₂ har på den globale oppvarmingen over en gitt periode (som regel 100 år).
- **GHG-protokollen:** Greenhouse Gas Protocol er den mest brukte og anerkjente standarden for rapportering av klimagassutslipp i et klimaregnskap.
- **Publikumsbasert kulturliv:** Utøvende kunst innenfor feltene musikk, scenekunst og visuell kunst, de som muliggjør kunsten gjennom audiovisuell eller digital produksjon, andre relaterte tjenesteytere, samt stedene publikum møter kunsten, som konsertarenaer, kulturhus, kino og museer.
- **Klimagassutslipp:** Utslipp = aktivitetsnivå x utslippsfaktor.
- **Klimanøytral:** Aktivitet som ikke bidrar til global oppvarming ved å være utslippsfri eller ved å kompensere for utslipp med kjøp av klimakvoter eller investering i utslippsreducerende tiltak.
- **SAF-T-fil:** Standard Audit File-Tax Financial, og er standardformatet for rapportering av elektroniske regnskapsdata til Skatteetaten. SAF-T brukes hovedsakelig for å kunne sende informasjon om regnskapet til offentlige etater og mellom ulike regnskapssystemer.
- **SBTi:** Science Based Targets-initiativet (SBTi) er en organisasjon som utvikler standarder og veileder virksomheter og instutsjoner som ønsker å kutte klimautslippene sine. Organisasjonen har utarbeidet vitenskapsbaserte mål (science based targets) som gir bedrifter en klart definert "løype" for å redusere utslipp i tråd med Parisavtalens mål om maks 1,5 graders temperaturøkning. Les mer på <https://sciencebasedtargets.org/>.
- **Scope 1-2-3:** Scope 1 – Direkte utslipp. Scope 2 – Indirekte utslipp fra energiforsyning. Scope 3 – Indirekte utslipp knyttet til kjøp av varer og tjenester.
- **Sirkularitet:** Sirkularitet betyr å ta vare på og bruke produkter som allerede eksisterer så lenge som mulig. Det vil si å reparere, oppgradere, og bruke om igjen. I et sirkulært samfunn må materialer gjenvinnes til råvarer som igjen kan brukes til å lage noe. De samme ressursene må brukes om og om og om igjen.
- **Sirkulærøkonomi:** En økonomi der naturressurser og produkter utnyttes effektivt og så lenge som mulig i et kretsløp der minst mulig ressurser går tapt.

Hva er Scope 1-2-3?

GHG-protokollen er den mest anerkjente standarden for klimaregnskap i dag. I denne protokollen deler de inn virksomheters utslipp etter tre kategorier: Scope 1, 2 og 3.

Scope 1: direkte utslipp fra eget utstyr

Egne kjøretøy

Prosessutslipp

Scope 2: indirekte utslipp fra energi

Strøm

Fjernvarme

Scope 3: andre indirekte utslipp

Scope 3: oppstrøms utslipp

Flyreiser

Avfallsbehandling

Transport

Varer og tjenester

Ansattes reiser
til og fra jobb

Scope 3: nedstrøms utslipp

Leie av produkter
og lokaler

Investeringer

Sluttbehandling av solgte produkter

Kilde: Virke / Emisoft / GHG-protokollen

Hva er CO₂-ekvivalenter?

CO₂e er en enhet som brukes i klimagassregnskap. Enheten tilsvarer den effekten en gitt mengde (som regel et tonn) CO₂ har på den globale oppvarmingen over en gitt periode (som regel 100 år).

Som en målestokk for å sammenligne utslippene fra kultursektoren, er det nyttig å vite at hver innbygger i Norge slipper ut 13 tonn CO₂e per år⁸.

Vi troner med dette øverst på verdenstoppen⁹ både når det gjelder utslipp og materialforbruk.

⁸ Norges første forbruksbaserte klimaregnskap ble publisert i januar 2024.
<https://www.miljodirektoratet.no/aktuelt/fagmeldinger/2024/januar-2024/utslipp-av-klimagasser-fra-norsk-forbruk-er-beregnet/>

⁹ OECDs evaluering av norsk miljøpolitikk fra 2022. Hovedkonklusjon: Norge gjør ikke nok for å omstille oss.
https://www.oecd-ilibrary.org/sites/59e71c13-en/index.html?itemId=/content/publication/59e71c13-en&csp_

Del 1: Klimapåvirkningen til publikumsrettet kulturnæring basert på innrapporterte tall

For å kartlegge særtrekk i ressursbruk og klimautslipp for ulike kulturbransjer, bruker vi detaljerte regnskapsdata fra et utvalg virksomheter i publikumsrettet kulturnæring.

Virksomhetene er rekruttert blant medlemmene til Norske kulturaktører, Norsk teater- og orkesterforening, Norske kulturhus og Hovedorganisasjonen Virke. I alt 1428 virksomheter ble kontaktet på e-post og telefon og invitert til å svare på et enkelt spørreskjema, samt sende inn et uttrekk fra regnskapssystemet (SAF-T-fil) for regnskapsåret 2022.

Vi fikk svar fra 213 organisasjoner (15,2 % av populasjonen på 1428 virksomheter). Disse har delt informasjon med prosjektet for kartlegging og samtykket til at vi kan bruke deres data i dette prosjektet. 133 virksomheter leverte data av tilstrekkelig kvalitet til å bli tatt inn i analysen.

Alle dataene som er samlet inn er kvalitetssikret av energi.ai. Samtlige regnskap er gjennomgått for å sikre at alle poster i regnskapene er kontert likt for alle virksomhetene i analysen. Konsistente data er viktig for å kunne klassifisere utgiftspostene likt i beregningen av klimautslippene for hver virksomhet og aggregert opp for hele kultursektoren som sådan.

På bakgrunn av de innrapporterte dataene har Energi.ai koblet virksomhetenes innkjøp mot utslippskategorier fra Asplan Viaks datamodell, beregnet klimafotavtrykk og gruppert utslippene i kategoriene fra GHG-protokollen. Denne koblingen er delvis gjort automatisk og delvis ved manuell korrigering. Det vil være en viss grad av usikkerhet knyttet til denne prosedyren.

Hvordan vet vi at de 133 virksomhetene er representative for den norske kultursektoren?

Virke har gjort flere statistiske tester på regnskapsdata fra de virksomhetene som har rapportert (133) og et større utvalg kulturvirksomheter fra samme femsifrede næringskoder (5181 virksomheter). Testene viser at virksomhetene i utvalget er noe større enn gjennomsnittet i sine bransjer målt i omsetning (median driftsinntekt i 2022 var 16,67 mill.kr i vårt utvalg mot 0,83 mill.kr for populasjonen). Til tross for størrelsesforskjellen, har virksomhetene i vårt utvalg utviklet seg tilsvarende resten av populasjonen over tid både med hensyn til driftsinntekter, investeringer og anskaffelse av anleggsmidler sammenlignet med populasjonen.

Basert på disse analysene, inngående kjennskap til kulturbransjen og arbeid med klimaregnskap sees dette derfor som et representativt utvalg som kan gi konkrete resultater og anbefalinger.

Analyse av klimafotavtrykket fra innrapporterende virksomheter

I utvalget av innrapporterende virksomheter avhenger klimafotavtrykket i stor grad av størrelsen på virksomhetens driftskostnader. Det er i tråd med forventningene.

Et vesentlig skille kan likevel gjøres mellom virksomheter som drifter egne lokaler, som eksempelvis museer, kinoer eller kulturhus, og de som ikke gjør det¹⁰. I tillegg analyseres resultatene for bidrag fra ulike utslippskategorier.

¹⁰ Klassifiseringen av virksomhetene er gjort av Virke på bakgrunn av eiendeler registrert i regnskapet, husleieutgifter, samt en kvalitativ vurdering i tvilstilfeller. Fremgangsmåten kan være sårbar for feil.

Foto: Adobe Stock

Virksomhetene som har levert data til den kvantitative analysens del 1 fordeler seg på følgende bransjer:

Bransje	Beskrivelse	Antall
Festival	Arrangører av musikkfestivaler, noen av bredere kulturfestivaler	21
Filmprodusent	Produsenter av film og fjernsynsprogrammer	19
Kino	Kinoer	2
Konsertarena	Driftsselskaper til scener og arenaer	18
Kulturhus	Kulturhus	7
Lydprodusent	Lydprodusenter	3
Museum	Kunst- og historiske museer	18
Sceneteknisk produksjon	Sceneteknisk produksjon	3
Spillprodusent	Produsenter av dataspill	7
Teater	Utøvende scenekunst, noen med drift av egen scene	8
Utøvende kunstnere	Utøvende innen musikk, dans, scenekunst og visuell kunst	8
Andre tjenester tilknyttet underholdningsvirksomhet	Event, management, utstyrsleie mv.	9
Annet	Virksomheter tilknyttet flere kunstuttrykk, organisasjoner uten direkte kulturproduksjon mv.	10
I alt		133

Tabell 1.

Virksomheter som eier og/eller drifter eiendom

Nær 32 % (42 av 132) av virksomhetene i utvalget eier og/eller drifter eiendom. Disse virksomhetene er konsentrert i bransjene konsertarena, kino, museum og teater.

For virksomhetene som eier/drifter eiendom er det totale fotavtrykket 46 663 tonn CO₂-ekvivalenter, inkludert investeringer. Per registrerte omsetning er dette 19,1 tonn CO₂-ekvivalenter per MNOK, litt høyere enn de som ikke eier/drifter. Disse virksomhetene har også i snitt noe høyere bidrag fra Scope 1 og 2 (5 % hver) enn de som ikke eier/drifter eiendom. Merk at i følge GHG-protokollen skal klimautslippene fra investeringer vises samlet for ett regnskapsår, og ikke avskrives over flere år slik som i et finansregnskap.

Innkjøp av varer og tjenester står for de største utslippene

Innkjøpte varer og tjenester utgjør 41 % av fotavtrykket. Denne kategorien består av en svært sammensatt blanding av ulike typer innkjøp; alt fra innkjøpte råvarer for videre salg, i hovedsak innkjøp av matvarer, teknisk utstyr og datautstyr, programvare og reparasjon/vedlikehold.

Utslipp fra investeringer i bygg, teknisk utstyr og inventar

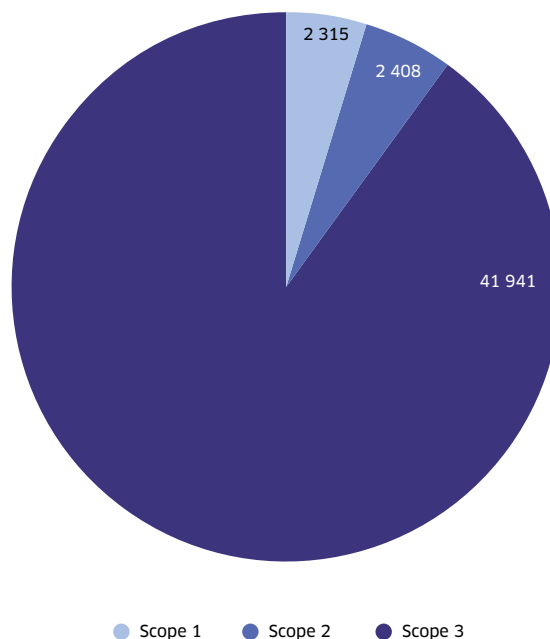
Det er veldig tydelig at investeringer utgjør en vesentlig del av utslippene (32 %) for virksomhetene som eier/drifter bygg. Det er ikke overraskende, siden disse virksomhetene i større grad vil ha innkjøp av byggrelaterte anskaffelser direkte i egen organisasjon i stedet for at det blir beregnet indirekte gjennom husleie. Kategorien er dominert av bygginvesteringer, men også teknisk utstyr og inventar bidrar.

Figuren nederst på side 17 viser både fordeling av de totale klimautslippene på bransje og bidrag fra ulike kategorier for de ulike bransjene. Konsertarenaer, teater, museum og kino står for nesten hele fotavtrykket. Investeringer er viktig for alle, mens bidrag fra innkjøpte varer og tjenester varierer litt mer, og er høyt for konsertarenaer og museum. Teater har høyere andel fra reiser og det som sannsynligvis er en overestimert av Scope 1-stasjonære utslipp.

Mindre utslipp til reiser, energi og avfall enn man kanskje skulle tro

For de av virksomhetene som eier eller forvalter bygg, utgjør leie av teknisk utstyr o.l. ca. 5 % av utslippene, mot ca. 12 % for dem som leier lokalene sine. Begge kategoriene virksomheter har en del leie av utstyr. Forretningsreiser utgjør 8 % av utslippene (vesentlig lavere andel enn de virksomhetene som er leietakere i bygg), stasjonær forbrenning ca. 5 %¹¹, energikjøp 5 % og avfall beskjedne 3 %. Resten av kategoriene har neglisjerbare bidrag.

Fordeling på Scope målt i tonn CO₂e

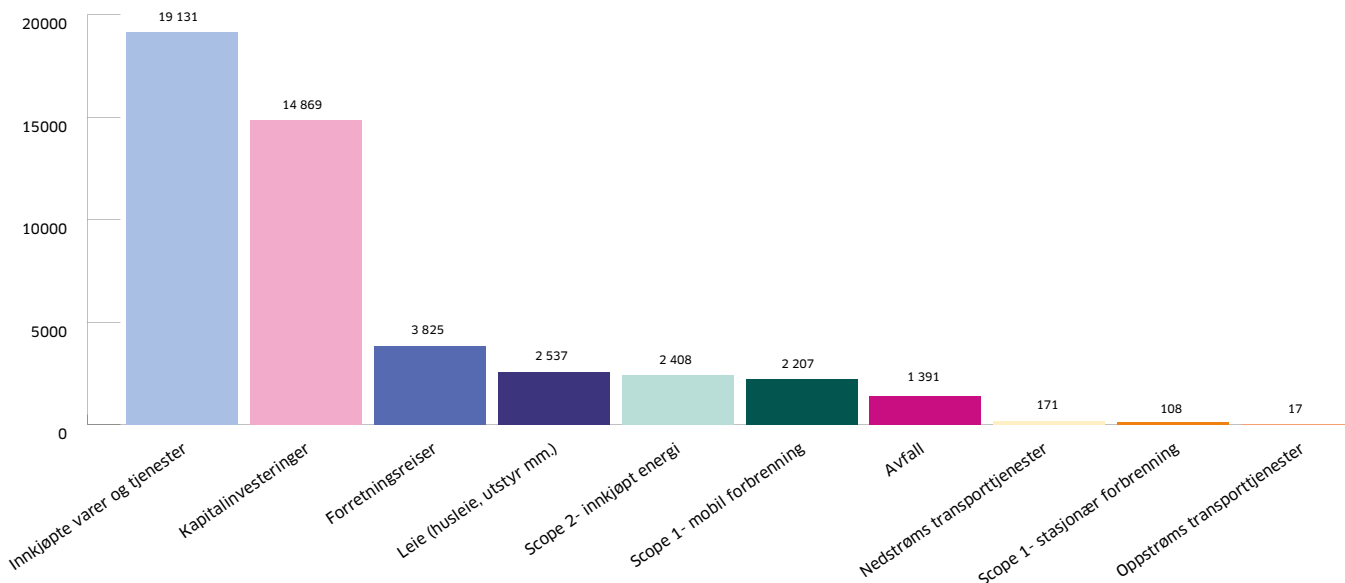

Figur 1.

¹¹ Dette tallet kan være estimert for høyt pga. usikkerheter i konteringen fra et enkeltfirma.

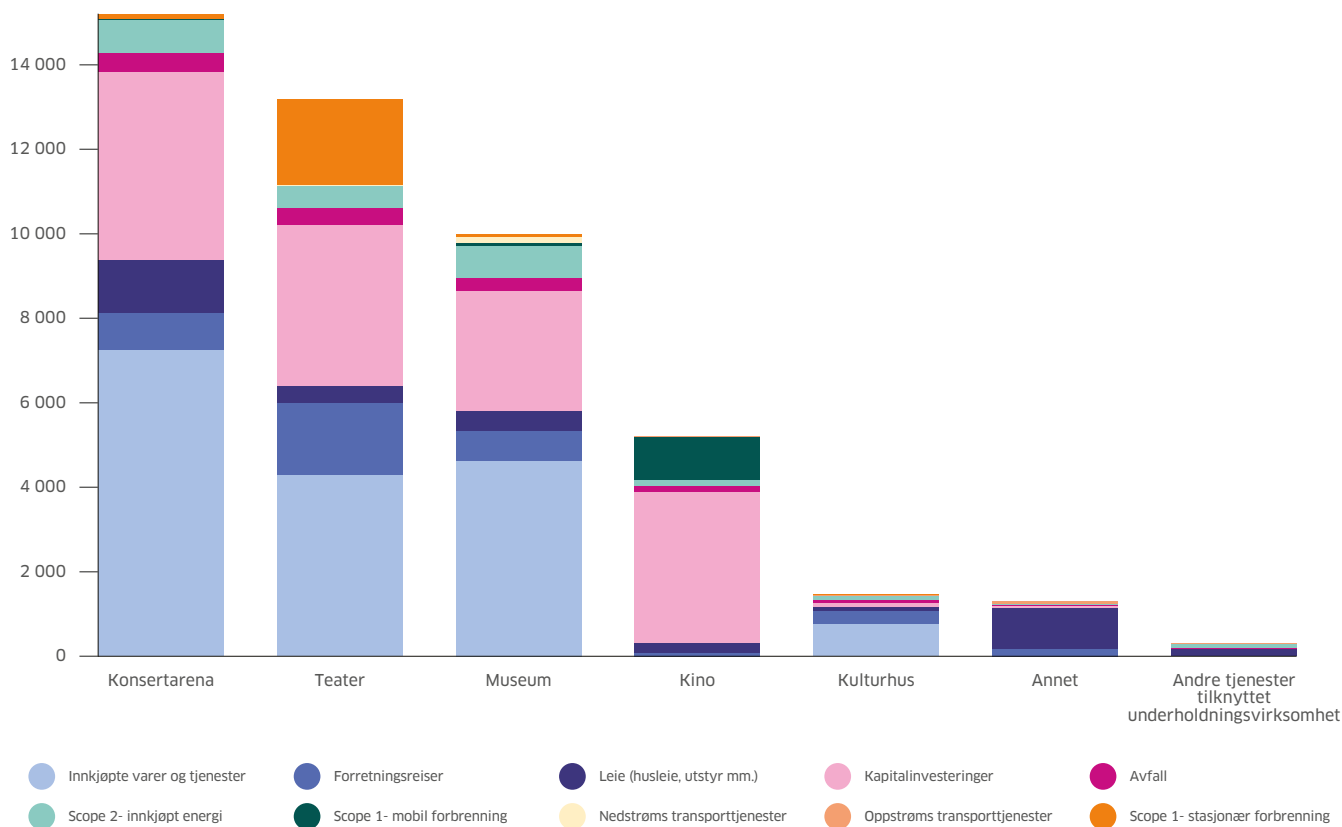
Fordeling på SBTi- kategorier målt i tonn CO₂e

Hvis resultatene brytes videre ned på kategoriene i GHG-protokollen får man et litt mer detaljert bilde av virksomhetene:

Figur 2.

Fordeling på SBTi-kategorier målt i tonn CO₂e

Figur 3.

Virksomheter i kultursektoren som er leietakere i et bygg

Basert på de innhentede regnskapsdataene ser vi at de fleste virksomheter i kultursektoren er leietakere i bygg. Så mange som 68 % av virksomhetene i utvalget (90 av 132) er sannsynligvis leietakere. Andelen er på linje med andre bransjer i handels- og tjenestenæringen for øvrig, viser tall fra Hovedorganisasjonen Virke.

De 90 virksomhetene har et totalt estimert fotavtrykk på 25 362 tonn CO₂-ekvivalenter. Per registrerte omsetning¹² er dette 15,3 tonn CO₂-ekvivalenter per MNOK. Det vil si totalt sett noe mindre enn for de virksomhetene vi antar eier/forvalter eiendom. Virksomhetene har så å si hele fotavtrykket sitt i Scope 3-kategorien; med kun 1 % fra Scope 2 og neglisjerbart bidrag fra Scope 1.

Nedbrutt på mer detaljerte bidragskategorier (figur under) utgjør investeringer totalt sett en mye mindre del (6 %) av det beregnede fotavtrykket enn de som eier/drifter eiendom og er i all hovedsak ulike typer utstyr. Innkjøpte varer og tjenester står for majoriteten av utslipp (53 %). En stor andel av dette igjen er innkjøpte varer og tjenester for videresalg, diverse typer utstyr og inventar, samt programvare og IT-tjenester.

Leie har et høyere bidrag enn de som eier/drifter; ca 12 %. Det er hovedsakelig husleie og leie av utstyr som utgjør denne posten.

Virksomhetene som ikke eier/drifter eiendom, er heller ikke stedbundne. De flytter seg mellom ulike arenaer. Forretningsreiser utgjør derfor en betydelig andel av utslippene for disse virksomhetene: hele 26 % av fotavtrykket. Det gjør reiser til en klar kandidat for videre oppfølging og tiltak.

Avfall bidrar bare med rundt 1 % og er sammen med resterende kategorier nær neglisjerbare. Det kan imidlertid hende at en del av avfallsgenereringen i forbindelse med arrangementer ligger hos underleverandører i stedet for å kostnadsføres direkte mot virksomheten.

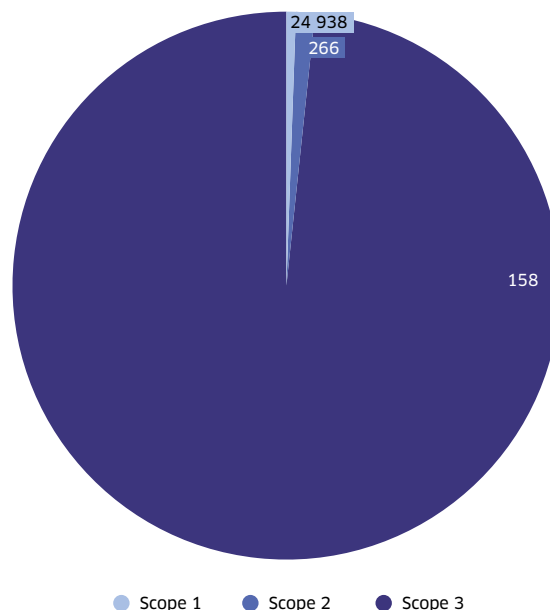
Figuren nederst på side 19 viser både fordelingen av fotavtrykket på de ulike underbransjene virksomhetene er i, og bidrag fra ulike kategorier for de ulike bransjene. Merk at primærformålet med klimaregnskap ikke er å sammenlikne

med andre virksomheter, men som et verktøy for forbedring av egen prestasjon og evt sammenlikning med seg selv over tid. Film- og TV-produsenter, festivaler, utøvende kunstnere og andre tjenester tilknyttet underholdningsvirksomhet står for en vesentlig andel av de samlede utslippene fra kulturlivet, i tillegg til at de har det til felles at de har en relativt høy andel av klimautslippene sine fra reiser. Spesielt utøvende kunstnere har høy reiseandel i fotavtrykket.

Film- og TV-produsenter og sceneteknisk produksjon har svært høy andel innkjøpte varer og tjenester. Dette er i stor grad innkjøpte tjenester og leveranser fra underleverandører og kan være et resultat av organiseringen av denne typen aktivitet.

Festivaler har mye utslipp fra leie, hovedsakelig knyttet til leie av teknisk utstyr og infrastruktur.

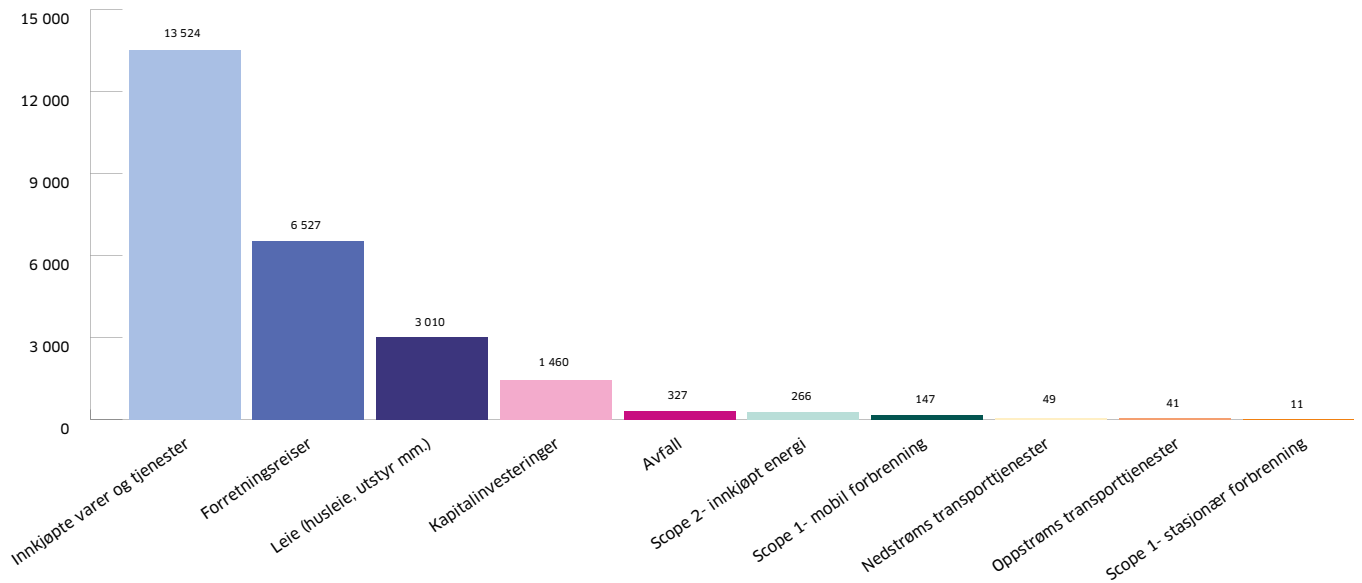
Fordeling på Scope målt i tonn CO₂e

Figur 4.

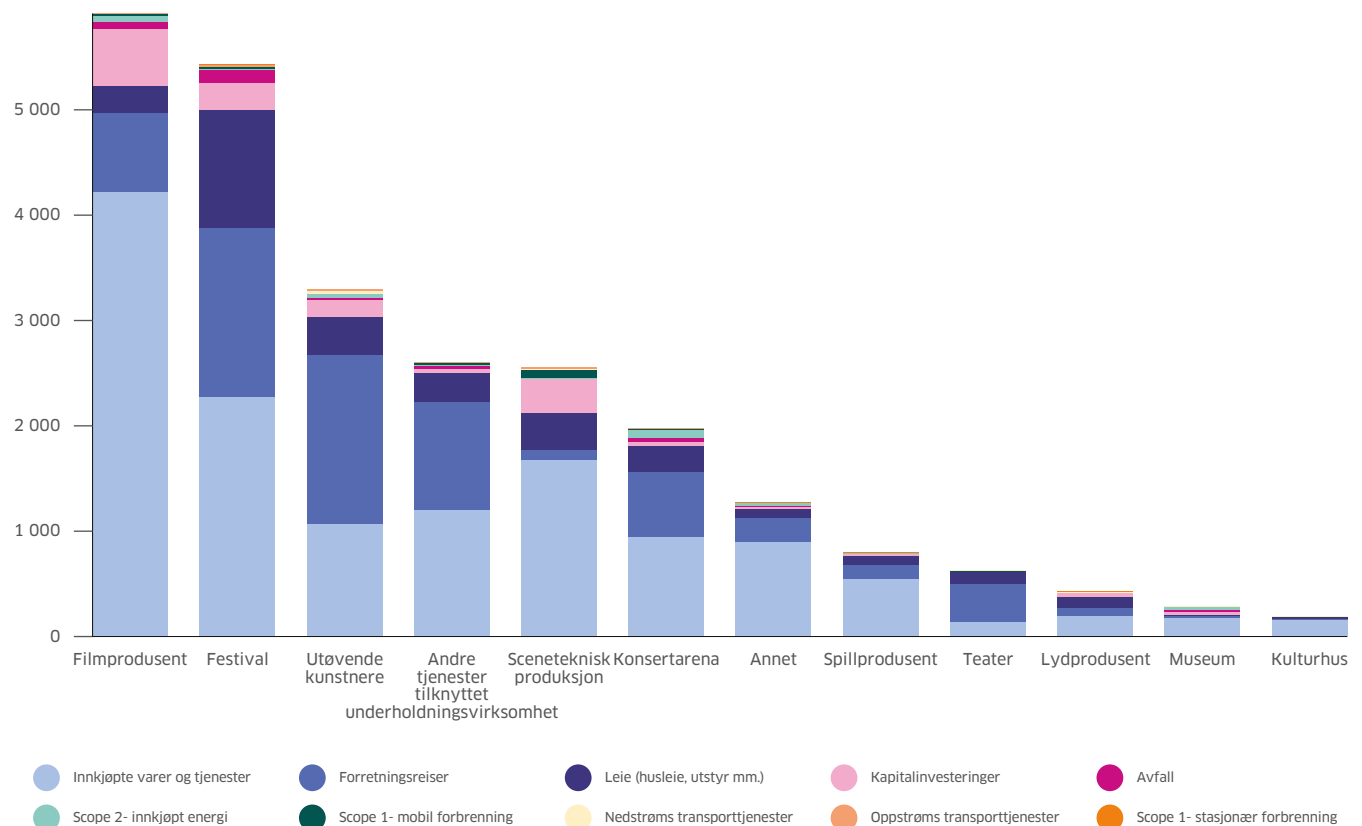
¹² Enkelte av de mindre virksomhetene er ikke registrert med omsetning. Som et substitutt er utgiftene i datauttrekket antatt å representere omsetningen. Dette overestimerer utslipp per MNOK noe, men effekten er antatt å være begrenset for hele utvalget.

Utslippskategorier målt i tonn CO₂e

Figur 5.

Fordeling på SBTi-kategorier målt i tonn CO₂e

Figur 6.

Del 2: Utvidet analyse på næringsnivå

I del 1 av denne analysen, brukte vi altså regnskapsdata for 2022 fra 133 virksomheter til å utarbeide et forbruksbasert klimaregnskap som belyser særpregene i ressursbruk som kjennetegner kultursektoren.

For ytterligere å styrke analysen har vi i del 2 av denne analysen valgt å gjøre en utvidet analyse på næringsnivå. Vi har her brukt en kryssløpsmodell for å gjøre et forenklet anslag på kultursektorens samlede klimautslipp, og se nærmere på hvordan disse fordeler seg mellom ulike områder og selskapsstørrelser. Denne delen av analysen er på et mer overordnet nivå enn analysen i del 1, men er med på å kvalitetssikre resultatene fra analysen i del 1.

Sammenligner vi resultatene fra analysen, kommer vi fram til et samlet klimafotavtrykk på 62 339 tonn CO₂-ekvivalenter for alle virksomhetene som har levert inn data til analysen i del 1. Hvis vi beregner utslippene for de samme virksomhetene med metoden for del 2 av analysen, som er mindre detaljert enn det vi får fra regnskapstall til enkeltbedrifter, får vi et estimat på 55 697 tonn.

Fordelingen mellom «scopene» er også relativt lik. Begge analysene viser at utslippene ikke overraskende er størst i scope 3, selv om analysen i del 1 viser et noe større utslipp i scope 1 og 2, enn analysen i del 2.

Resultatene er nære nok til at vi vurderer at den utvidede analysen på næringsnivå gir et rettviseende bilde på sektorens totale klimafotavtrykk (f.eks. investeringer) og at resultatene fra del 1 har tolkningsverdi for sektoren som helhet.

Den utvidede analysen på næringsnivå gir et totalt klimafotavtrykk for de publikumsrettede kulturnæringene på 447 948 tonn CO₂-ekvivalenter for 2022. Asplan Viaks beregningsmodell inkluderer bare virksomheter med over 10 ansatte og 10 mill NOK/år registrert omsetning. Det utgjør litt over halvparten av samlet omsetning i de aktuelle næringskodene (23,2 mrd NOK av 40,1 mrd NOK), men under en tredel av alle virksomhetene. Hvis man antar at utslippsprofilen er lik for de virksomhetene som ikke inngår i modellen, blir det totale estimerte fotavtrykket om lag 774 000 tonn CO₂-ekvivalenter for 2022 (ikke medregnet utslipp fra investeringer).

Selv dette utvalget representerer ikke alle publikumsrettede kulturnæringer, siden det er enkelte selskapsformer som ikke har offentlig tilgjengelige regnskapstall (enkeltmannsforetak og flere arrangementer i kommunal regi). Det er sannsynlig at anslaget likevel representerer flesteparten av de publikumsrettede kulturnæringenes klimafotavtrykk. Se tabell for oversikt over næringskoder som inngår i analysen.

Husk at resultatene i denne analysen ikke kan sammenlignes med nasjonale totale klimautslipp. Dette er fordi det nasjonale klimagassregnskapet for Norge inneholder kun de direkte utslippene som skjer innenfor landets grenser, mens klimafotavtrykket for virksomheter inkluderer deres leverandørers direkte utslipp i Norge (gir grunnlag for dobbelttelling i Norge) og i utlandet (utenfor det nasjonale klimagassregnskapet).

Næringskoder som er inkludert i analysens del 2

NACE-bransjekode	NACEbeskrivelse	Grad av inkludering	Hovedaktivitet
74.903	Impresariovirksomhet	Hele næringskoden	Andre tjenester tilknyttet underholdningsvirksomhet
90.020	Tjenester tilknyttet underholdningsvirksomhet	Hele næringskoden	Andre tjenester tilknyttet underholdningsvirksomhet
90.040	Drift av lokaler tilknyttet kunstnerisk virksomhet	Hele næringskoden	Drift av lokaler tilknyttet kunstnerisk virksomhet
59.110	Produksjon av film, video og fjernsynsprogrammer	Hele næringskoden	Filmprodusent
59.120	Etterarbeid knyttet til produksjon av film, video og fjernsynsprogrammer	Hele næringskoden	Filmprodusent
59.130	Distribusjon av film, video og fjernsynsprogrammer	Hele næringskoden	Filmprodusent
59.140	Filmframvisning	Hele næringskoden	Kino
56.101	Drift av restauranter og kafeer	Virksomheter håndplukket	Konsertarena
56.301	Drift av puber	Virksomheter håndplukket	Konsertarena
82.300	Kongress-, messe- og utstillingsvirksomhet	Virksomheter håndplukket	Konsertarena
59.200	Produksjon og utgivelse av musikk- og lydopptak	Hele næringskoden	Lydprodusent
91.022	Drift av kulturhistoriske museer	Hele næringskoden	Museum
91.023	Drift av naturhistoriske museer	Hele næringskoden	Museum
91.029	Drift av museer ikke nevnt annet sted	Hele næringskoden	Museum
91.030	Drift av historiske steder og bygninger og lignende severdigheter	Hele næringskoden	Museum
68.209	Utleie av egen eller leid fast eiendom ellers	Virksomheter håndplukket	Sceneteknisk produksjon
71.129	Annen teknisk konsulentvirksomhet	Virksomheter håndplukket	Sceneteknisk produksjon
58.210	Utgivelse av programvare for dataspill	Hele næringskoden	Spillprodusent
85.521	Kommunal kulturskoleundervisning	Virksomheter håndplukket	Undervisning
85.522	Undervisning i kunsthøgskole	Hele næringskoden	Undervisning
85.529	Annen undervisning innen kultur	Virksomheter håndplukket	Undervisning
90.011	Utøvende kunstnere og underholdningsvirksomhet innen musikk	Hele næringskoden	Utøvende kunstnerisk virksomhet
90.012	Utøvende kunstnere og underholdningsvirksomhet innen scenekunst	Hele næringskoden	Utøvende kunstnerisk virksomhet
90.019	Utøvende kunstnere og underholdningsvirksomhet ikke nevnt annet sted	Hele næringskoden	Utøvende kunstnerisk virksomhet
90.032	Selvstendig kunstnerisk virksomhet innen musikk	Hele næringskoden	Utøvende kunstnerisk virksomhet
90.033	Selvstendig kunstnerisk virksomhet innen scenekunst	Hele næringskoden	Utøvende kunstnerisk virksomhet
90.034	Selvstendig kunstnerisk virksomhet innen litteratur	Hele næringskoden	Utøvende kunstnerisk virksomhet
90.039	Selvstendig kunstnerisk virksomhet ikke nevnt annet sted	Hele næringskoden	Utøvende kunstnerisk virksomhet
90.031	Selvstendig kunstnerisk virksomhet innen visuell kunst	Hele næringskoden	Visuell kunst
91.021	Drift av kunst- og kunstindustrimuseer	Hele næringskoden	Visuell kunst

Tabell 2: Næringskoder inkludert i del 2 av analysen

Den utvidede analysen bekrefter at innkjøp av varer og tjenester står for størst utslipp

Fordelingen på Scope som definert i GHG-protokollen viser at det er indirekte utslipp fra innkjøpte varer og tjenester som utgjør den dominerende andel av klimafotavtrykket (95,7 %) også i analysen på næringsnivå. Direkteutslipp er estimert til kun 1,8 %, mens indirekte utslipp fra innkjøpt energi er estimert til 2,5 %.

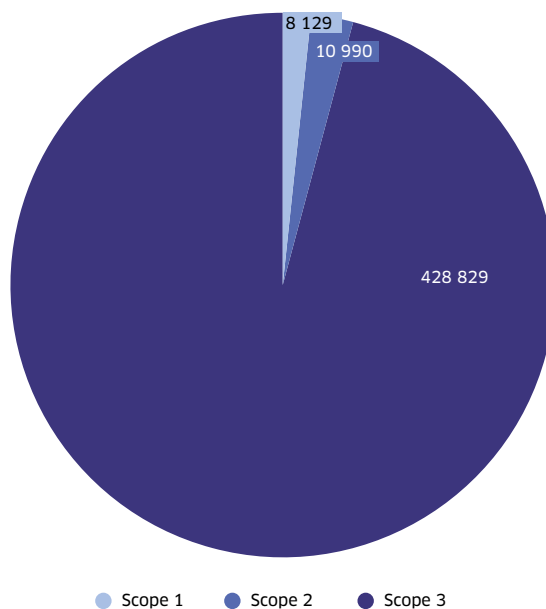
Energitallet må tolkes med forsiktighet. Som tidligere nevnt er disse tallene beregnet med gjennomsnittlig utslippsintensitet for norsk energisektor, inkludert handel med andre land. Den marginale effekten ved reduksjon (eller økning) i energiforbruket kan være vesentlig høyere enn det dette tallet indikerer.

Brytes estimatet ned på hvilken bransje virksomhetene er registrert under¹³, i tillegg til på mer detaljerte kategorier, får vi et mer detaljert bilde av både volum og forskjeller i utslippsprofil. Merk at utslippskategoriene som brukes her er noe ulike de kategoriene som brukes i analysen i del 1.

Utslipp fra innkjøp av råvarer (40 %), tjenestekjøp (29 %) og transport og reise (20 %) er de viktigste kategoriene for klimaregnskapet. Byggrelaterte utslipp er ca. 4 % (husk at investeringer ikke er med i dette estimatet), energi 2 %, avfall 2 % og direkteutslipp 2 %.

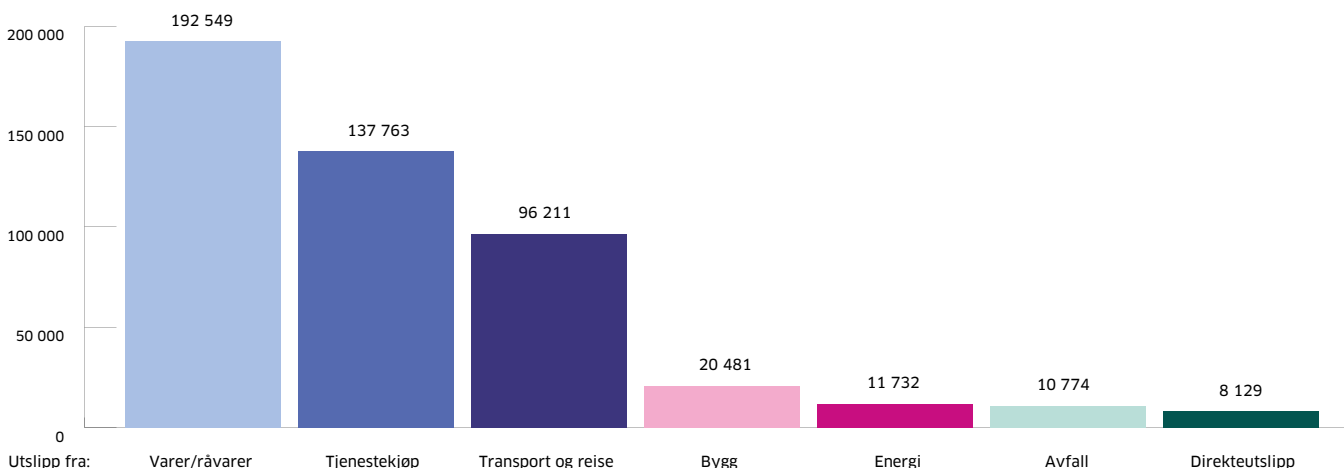
Bidragene fra de forskjellige utslippskategoriene er illustrert i figuren under.

Fordeling på Scope målt i tonn CO₂e

Figur 7.

Fordeling på kategorier av innsatsfaktorer og direkteutslipp

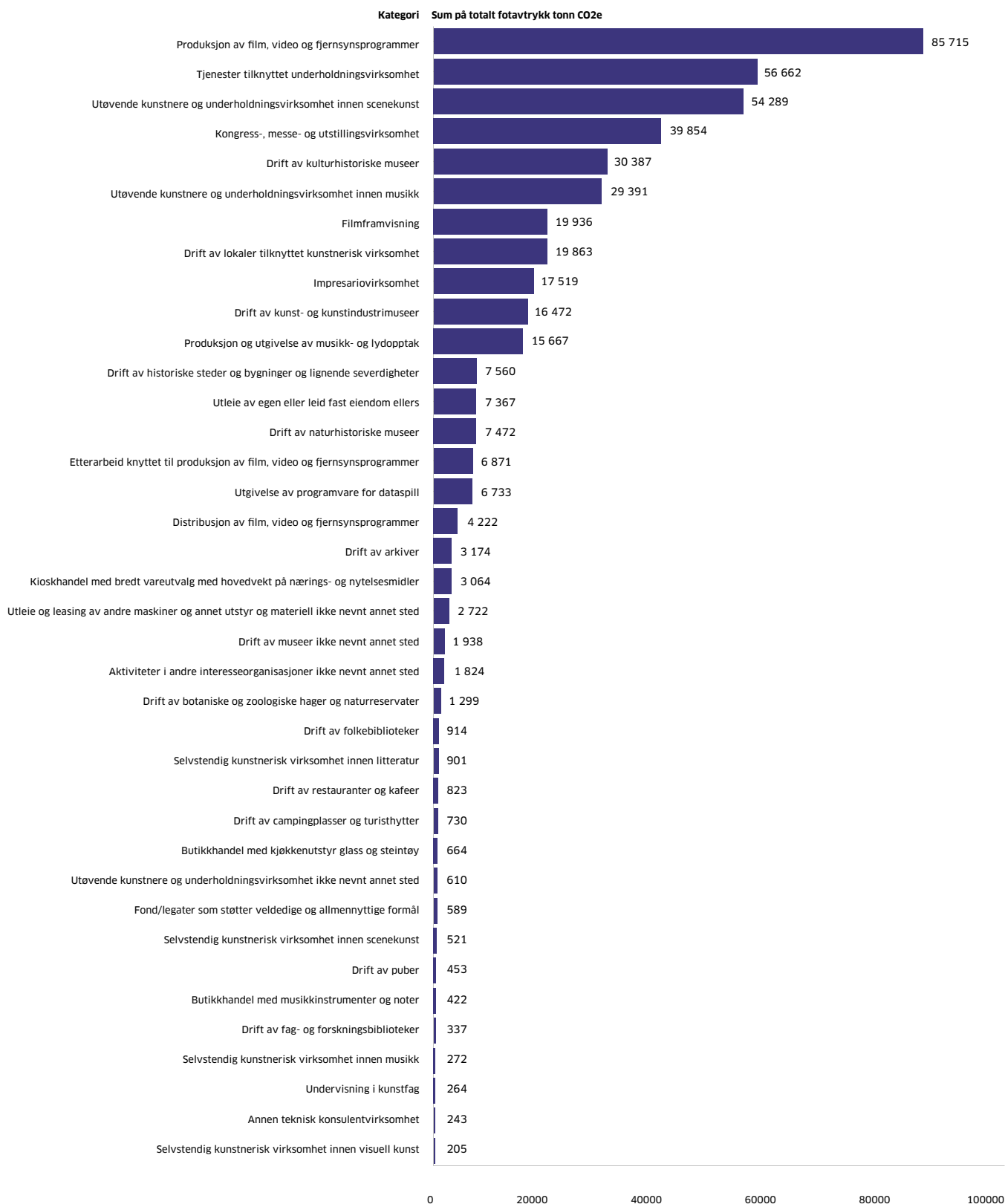
Figur 8.

¹³ To virksomheter registrert i jordbrukssektoren er fjernet fra utvalget. Utslippsmodellen er basert på et mer aggregert sektornivå (2-siffer NACE) enn denne inndelingen, slik at forskjeller mellom underbransjer gjenspeiler volumforskjeller og ikke ulikheter i utslippsintensitetene.

Fordeling av klimautslipp på underbransjer i kultursektoren

Fordelingen av klimautslipp på de forskjellige underbransjene i sektoren er gjengitt i figuren under. Her vises fordelingen av klimautslippene på hvilken bransje virksomhetene er

registrert i. Som man ser er det noen bransjer som er betydelig større enn andre. De største 10 bransjene utgjør 83 % av klimafotavtrykket.

Figur 9.

A blue-tinted photograph of a stage or event space. A ladder is visible in the background, and the silhouettes of people's hands are visible in the foreground. The overall atmosphere is dramatic and artistic.

Disse har vi intervjuet

- Scenekunst - Den Norske Opera & Ballett (DNO&B)
- Event - GYRO
- Reklamefilm - Tangrystan
- Fiksjonsfilm/TV - Tordenfilm
- Museum/ kunst - Nasjonalmuseet
- Reality-TV - Farmen
- Festival - Øyafestivalen
- Framtidas kulturlokaler

Foto: Anki Grøthe

Foto: Nasjonalmuseet

Slik jobber vi med klima og miljø

Denne delen tar derfor for seg enkeltaktører som har gjort en innsats for å begynne å måle klimagassutslipp fra egne produksjoner, og slik få kunnskap til å vite at de tar grep innenfor de utslippsområdene som monner og som de selv har kontroll på.

For å bedre kunne sammenligne tiltakene de har gjort og se framskrittene deres i sammenheng, har vi i denne rapporten forutsatt at alle intervjuede aktører bruker klimakalkulatoren Green Producers Tool. Gjennom å velge ett verktøy, har vi kunnet se på dataene fra enkeltprosjekter og ha bedre mulighet til å sammenligne de ulike aktørenes erfaringer.

En klimakalkulator er et verktøy for å få oversikt og kontroll over egne prosesser og beslutninger. Men i denne sammenheng er det viktig å si at måling bare er ett steg på veien for å kunne adressere klima- og naturpåvirkningen en kulturvirksomhet har i stort.

Det er da også fellesskapet og erfaringsdelingen, i Green Producers Tools tilfelle de regelmessige klubbmøtene som holdes av Green Producers Club, som er det virkelig avgjørende for godt klima- og miljøarbeid over tid. Dette understrekes også gjennomgående av informantene i intervjuene nedenfor.

Om Green Producers Club og Green Producers Tool

Green Producers Club (GPC) har som mål å tilrettelegge for at den nordiske kultursektoren reduserer sine utslipp i henhold til Parisavtalen. Det gjør de ved å tilby en norskutviklet, forskningsbasert klimakalkulator (GPT) og skape et miljø for kompetanseheving.

GPC forener de audiovisuelle bransjene i kultursektoren i Norden rundt samme metodologi for utslippsmåling og rapportering. Det sikrer utslippsdata av kvalitet for hele sektoren, og gir grunnlag for informerte veivalg og, på sikt, systemendringer.

For å nå målene jobber GPC i to parallelle løp:

1. Deling og samarbeid: GPC legger til rette for kunnskapsutvikling og deling av beste praksis mellom medlemmene, bransje for bransje og på tvers av bransjene innenfor kultur og kreativ næring. Dette gjør de ved å skape fysiske møteplasser og å dele digitale ressurser.
2. Utslippsmåling: GPT gir brukerne mulighet til å få detaljerte klimaregnskap både på organisasjons- og produksjonsnivå. Dette gir dem igjen kunnskapsgrunnlaget de trenger for å gjennomføre tiltak som kan gi utslippsreduksjoner, og dataene de trenger til å svare på ulike rapporteringskrav. GPC sin underliggende tanke er at vi må måle utslipp for å redusere dem. Vi må forstå hva som forårsaker utslippene, så vi kan jobbe raskt og målrettet.

Cicero - senter for klimaforskning står bak alle beregningene i verktøyet. I samarbeid med medlemmene utvikler GPC felles standarder for utslippsmåling, og felles rapporteringskrav i henhold til GHG. Dette sikrer at alle måler likt, på samme detaljnivå og at dataene holder en jevn kvalitet.

Livsløpsanalyse (LCA) og metodikk i Green Producers Tool

Green Producers Tool er et klimaverktøy skreddersydd for kultursektoren. Verktøyet er for produsenter eller innkjøpere av kulturproduksjoner og for leverandører i kultursektorens verdikjeder. Alle brukere har tilgang til egen utslippsstatistikk både på organisasjons- og prosjektnivå.

Verktøyet har fem ulike produksjonstyper for måling av utslipp for å fange opp hver unike bransje innenfor sektoren:

1. Film og TV
2. Festival
3. Scenekunst
4. Event - for alle typer arrangementer, fra webinarer til store konferanser
5. Idrett - både sommer- og vinteridrett

I tillegg jobbes det med å utvikle verktøyet mot ytterligere bransjer, fra visuell kunst og utstillingsproduksjon til gaming.

Green Producers Tool er designet for å beregne klimagassutslippene i et livssyklusperspektiv, og inkluderer dermed både direkte og indirekte utslipp gjennom hele verdikjeden til det som blir analysert. Metoden som benyttes for dette er livsløpsanalyse (LCA, engelsk for life cycle assessment). Dette er en internasjonalt anerkjent og standardisert metode som analyserer de komplette miljøpåvirkningene til ulike produkter og tjenester gjennom hele livsløpet - fra råvareutvinning, via produksjon, transport og bruk, til avfallshåndtering ved endt levetid.

Green Producers Tool er utviklet i samsvar med Greenhouse Gas Protocol (GHG-protokollen) som kategoriserer utslipp i henhold til Scope 1, 2 og 3, og forenkler og effektiviserer kvantifiserings- og rapporteringsprosessen samtidig som det sikrer at klimaregnskapet er forankret i etablerte rammeverk og reguleringer. Dette fremmer gjennomsiktighet og ansvarlighet i arbeidet med klimaregnskap.

De overordnede utslippskategoriene i GPT er:

1. Transport
2. Mat og drikke
3. Overnatting
4. Energi
5. Scene
6. Innkjøp
7. Art department
8. Utstyr
9. Lys og AV
10. Materialer
11. Avfall og resirkulering

Utslippskategoriene tilpasses og skreddersys for de ulike produksjonstypene, eller bransjene, i verktøyet. Utslippsfaktorene er hentet fra tilgjengelige kilder og anerkjente databaser som blant annet ecoinvent¹⁴, DEFRA¹⁵ og ulike fagfelleverderte forskningsartikler.

¹⁴ <https://ecoinvent.org/>

¹⁵ <https://environment.data.gov.uk/>

Foto: Den Norske Opera & Ballett

Hjelp til selvhjelp

At fellesskap må til for å få til resultater på miljøområdet, det har de for lengst oppdaget på Den Norske Opera & Ballett (DNO&B). Det er også medarbeiderne som møtes for en miljøprat i et møterom innenfor den travle kantina enige om.

- Ambisjonen vår er å ligge et stykke over minimumskravene på bærekraft. Vi ønsker jo å være så gode som mulig. Vi har holdt på aktivt en god del år nå, og blir stadig bedre, men vi har fremdeles mye å ta tak i, forteller produksjonssjef Kristina Bell.

Da Operaen ble miljøfyrtårnsertifisert i 2012, ble det interne forumet Grønn Opera etablert. Forumet er satt sammen av representanter fra ledelsen, hovedverneombud, HMS-rådgiver og medarbeidere på tvers av fag. De er en arena for idémyldring og innspill til ledelsen om små og store miljøtiltak for å oppnå en grønnere drift.

Operaen er også med i bærekraftsgruppa i det europeiske operanettverket, og bruker det som en delingsarena for selv å bli bedre.

- Vi har mange gode forbilder og gode eksempler rundt oss og henter mye inspirasjon fra andre. Jeg har inntrykk av at enkelte er gode på å sette tydelige mål som følges opp og evalueres i produksjonene, og de gjør det synlig for publikum. Noen har vært tidlig ute med mindre og større initiativ. For eksempel har Gøteborgsoperaen i mange år hatt bikuber på

taket og selger honningen de produserer i operabutikken sin, sier forbedrer Sofie Nilsen.

Inspirert av denne tilnærmingen, har operaen siden våren 2021 bidratt til å utvikle scenekunstversjonen av Green Producers Tool som ble lansert på Operaen i september 2023. Det er ikke bare klimakalkulatoren som er viktig for dem, men erfaringsdelingen som skjer på klubbmøtene og det å ha tett kontakt med medlemsnettverket.

- Vi har et felles ansvar sammen for å gjøre noe for å avhjelpe den globale situasjonen. Gjennom Green Producers Club har vi blitt kjent med veldig mange andre som står i det samme som oss, og det er inspirerende og spennende, sier produksjonssjef Kristina Bell.

Operaen tenker på klimaavtrykket over tid. Hvor mange forestillinger spilles? Skal produksjonen være i repertoaret i årene fremover? Hvor mange får glede av den ene produksjonen?

- Vi er et repertoarteater og har derfor mange produksjoner som kommer tilbake som repriser. Et godt eksempel er Nøtteknekkeren. Da den ble nyprodusert i 2016 hadde den et stort avtrykk. Men fordi den spilles hvert år er det naturlig å se på hva avtrykket utgjør når man for eksempel fordeler på antall publikummere som ser forestillingen over tid. Vår sal har 1326 plasser, og på Nøtteknekkeren har vi fulle hus, sier produksjonssjef Bell.

- I en kommende produksjon er en del av bestillingen til det kunstneriske kostymeteamet "så mye gjenbruk som mulig". Men da holder vi undertøy utenfor, altså! Alt er ikke helt på plass, men det er en stor ambisjon når det er 80-100 personer på scenen, sier produksjonssjefen.

Samtidig er det å kjøpe klær brukt ikke helt rett fram. Først må de sjekke sitt eget lager, bruktbuikker, markeder eller finn.no. Først i Norge, så Norden og deretter Europa. Det blir lagt inn mye tid og krefter for å komme i mål.

Teatre har tradisjon for å låne av hverandre, men systemer for gjenbruk på tvers er ikke egentlig etablert. I likhet med Filmparken på Jar, har Operaen et stort kostymelager der de leier ut kostymer for scenebruk. I tillegg har samproduksjoner med andre operahus en lang tradisjon. Også der var utgangspunktet å spare penger, men klimaaspektet gjør dette enda viktigere nå.

Bransjen samarbeider også gjennom Norsk teater- og orkesterforening (NTO), som har utviklet en overordnet bransjestandard for klimaarbeidet i musikk- og scenekunst-institusjonene. I tillegg kommer det stadig flere initiativ til, som for eksempel bransjeseminarer i februar 2024 der norske scenekunstvirksomheter jobber sammen for å lage norsk versjon av Green Theater Book der flere fra ledergruppen i Operaen deltok.

Eksempel på utslipp av ulike tekstiler

Tallene som ligger inne i Green Producers Tool er regnet ut av forskerne på Cicero. Operaen bruker disse aktivt som faktagrunnlag for å kunne ta beslutninger omkring materialvalg i kostymer og scenografi.

15 løpemeter x 400g/m² x 150 rullebredde (cm)

Kostyme Fram

Tekstil	kg CO ₂ e
Bomull	19632.83
Viskose	12661.65
Ull	32322.22

Isfjell Fram

Tekstil	kg CO ₂ e
Silke	646825.09
Syntetisk	107040.27

Å bruke standardelementer i dekoren, og å være flinke til å bruke elementer og moduler som allerede er produsert, er et annet grep som ofte benyttes. Det å sette rammer og begrensninger medfører at det kunstneriske teamet må bruke kreativiteten. Men det er mye å passe på, for det er rett og slett ikke helt enkelt når både økonomi, materialer, ombruksgrad og kunstnerisk kvalitet skal tas hensyn til.

- GPT blir et nyttig verktøy for oss framover, blant annet fordi vi kommer til å lære oss forskjellen på materialer, og skjønner hva å velge det ene framfor det andre utgjør i CO₂. Det er jo også litt vanskelig for oss med ombruk. Scenografi og kostymer er ofte bundet til opphavsrettigheter. Hver produksjon er unik, og kunstnerisk team ønsker å levere noe spesielt til publikum, som igjen har sine forventninger. Vi må levere på et estetisk høyt nivå. Da blir det en ekstra utfordring at det ofte ikke skal være synlig at det er gjenbruk, sier Kristina Bell.

Det er utrolig mye logistikk rundt det å kjøpe og selge brukte kulisser, scenografi eller kostymer. Alt skal annonseres i de rette kanaler, og det opptar lagerplass til man får solgt og sendt det. Og i bunnen ligger det med opphavsrettigheter for kunstneren som har laget gjenstanden. Bærekraft har tradisjonelt ikke vært nevnt i standardkontrakten til scenografer, men dette er nå på vei inn i bransjen.

- Det viktigste med målingene så langt er bevisstgjøringen som følger med. Vi lager oss et godt grunnlag for å kunne veilede det kunstneriske teamet underveis. Skal du velge silke eller hamp, eller noe helt annet? Vi må holde oss innenfor ambisjonen, eller vi kan la være. Men alle får et verktøy for å kunne ta et informert valg, sier produksjonssjef Bell.

Operaen er en stor og kompleks organisasjon. En god og grønn omstilling er omfattende å få til. Det tar tid. Men de er godt i gang, og medarbeiderne er veldig motiverte til å jobbe grønnere. De ser en endring, og jobber aktivt med å sikre at engasjementet er forankret i alle ledd.

- Vi lever av formidling av kunst, og formidlingsoppdraget vårt er klart. Samfunnsansvaret er tydelig i tildelingsbrevene, og miljø blir vektet mer for hvert år. Operaen begynte med klimaarbeid lenge før det var et krav, men de fleste bedrifter trenger at det stilles noen krav for å bedre kunne prioritere grønne valg. Vi ser frem til de endringene som kommer, og vet at det vil kreves mer av oss i årene fremover, avslutter produksjonssjef Kristina Bell.

Foto: Adobe Stock

Bevisstgjøring, testing og å gjøre måling til en vane

- Det å måle klimautslipp handler ikke om at alle skal bli bedre på absolutt alt for hver gang. Det handler om å være bevisst på sine handlinger og ta konsekvensen av de dårlige vanene så de blir færre for hvert eneste event, sier Camilla Stokke, bærekraftsrådgiver og produksjonsleder hos Gyro.

Gyro er med sine snart 40 år Norges eldste eventbyrå, og fra 2023 er de 50 ansatte nå del av nordiske Liwig Group. Da eventmodulen i Green Producers Tool ble satt i gang høsten 2022, var Gyro med fra start. De har vært med på å utvikle og tilpasse modulen til de behovene de støter på i praksis, på de mellom 100 og 150 arrangementene de har årlig. Gyro valgte å gå for dette verktøyet etter at de i en tid hadde vurdert å lage sin egen klimakalkulator.

Valgprosessen startet med en erkjennelse mange nok kan kjenne seg igjen i, nemlig at de selv er del av problemet, og at de har en lang vei å gå for å bli gode på bærekraftige og grønne valg.

Etter at de ble miljøfyrtårn i 2017, innså Gyro at det ikke er tilstrekkelig å bare ha kontroll på eget kontor og egen daglig praksis, men at de store utslippene som de som firma bidrar til, skjer ute på arrangementene som de gjennomfører for kundene.

Men hvor store var egentlig disse utslippene? Hva var de største uvanene, og hvilke kunne raskt bli rettet opp i? De søkte rundt etter måter de kunne finne et nytt nullpunkt å måle opp mot.

- Green Producers Tool er mye mer enn det jeg så for meg på forhånd. Brukt riktig er det veldig bevisstgjørende både internt og for kunder. Og vi ser særlig at det er superviktig å ha sammenligningstall for hvilke konsekvenser de ulike valgene man tar har i praksis, sier Camilla Stokke.

For Gyro er det sentrale i arbeidet med klimakalkulatoren at det brukes som styringsverktøy både i pitcher og planlegging. Opplevelsen så langt er at resultatene gir dem flere ulike tilnærminger for å få til en konstruktiv samtale rundt kundens største utslippspunkter, og at det gjør det lettere å gjøre tiltak og få gjennom endring på hvert enkelt arrangement.

Siden februar 2023 har klimabudsjettering og klimaregnskap i etterkant ligget fast inne i ethvert prosjekt fra start. Og siden januar 2023 har de målt tilnærmet 90 % av alle prosjektene. Dette har resultert i at de har nådd en milepæl i bærekraftsarbeidet - at de kan finne et gjennomsnittstall med og uten transport for arrangementene de gjør, og bruke det til å sette opp mål for reduksjon for hvert nye prosjekt.

- Vi bruker også klimakalkulatoren til å regne ut ulike utslipps-tall til vår egenutviklede aktivitet Go Zero, som er en konkurranse som utfordrer kundene til å spare inn CO₂ på individuelt nivå. Det kan brukes opp mot eventer eller som frittstående kampanjer for å gjøre både kunder og oss selv mer bevisste om eget avtrykk og å inspirere til varig endring. Ideen er at deltakerne skal redusere så mye CO₂ man klarer i forkant av et event. Vi er tydelige på at dette ikke kan brukes som klimakompensasjon, ettersom det er tillitsbasert og deltakerne registrerer sine aktiviteter selv, sier Camilla Stokke.

En utbredt praksis folk ofte ikke er klar over at er så utslipps-genererende som det er, er gaver til deltakere, såkalte giveaways, eller merch.

- Ett eksempel er kalkulatoren kan synliggjøre tidlig i planleggingen at de 500 hoodiene med logo som kunden tenkte å gi til alle deltakerne faktisk genererer like mye utslipp som all matservering for konferansen som helhet. Trenger virkelig de ansatte enda en hoodie? At vi kan legge fram konkrete tall skaper en ny type bevissthet og nye typer samtaler med kundene, sier Camilla Stokke.

Gyros bruk av Green Producers Tool handler mye om å etablere rutiner, og å kunne sammenligne ulike ting i planleggingen av en innkjøpsfase. Dette kan være alt fra de omtalte giveaways, teknisk utstyr, dekorasjoner, til rødt eller hvitt kjøtt, tog eller fly, og alle mulige andre små og store innkjøp som trengs til et event.

- Vi har lenge hatt en utfordring med tepper som kastes etter en gangs bruk. Men er nå i ferd med å endre rutinene og erstatte dette med tepper som kan gjenbrukes, i mye større grad. Dette har kommet på plass etter samarbeid med våre leverandører, sier Stokke.

Det å bidra til å ta ned overforbruket og det å unngå å produsere nytt er sentralt i hele den grønne omleggingen samfunnet står overfor. Eventbransjen er intet unntak. Men også her er kringelkrokene mange og varierte.

- En viktig læring for oss er at måling i seg selv ikke kutter utslipp, det skaper bare bevisstgjøring. Oppfølgingen er det som er det viktigste. Det innebærer å gjøre faktiske endringer og ta konsekvensen av kunnskapen man får, sier Camilla Stokke og lover at de skal gjøre sitt beste.

Foto: Gyro

To ulike løsninger for reiser

Gyro bruker klimakalkulatoren til å sende kunden to prognoser for utslipp. De danner grunnlaget for videre planlegging av eventet. Beregningene synliggjør forskjellen i utslipp av at alle fra hele landet samles ett sted, eller hvis alle reiser kortere til lokale samlinger og at samhandlingen skjer digitalt.

Utslipp hvis alle samles ett sted

328.08

tonn CO₂-ekvivalenter

Utslipp hvis alle fordeler seg på flere steder

72.48

tonn CO₂-ekvivalenter

Foto: Tangrystan

Grønn prøvekanin for filmbransjen

- Fagprisen vi vant fikk mange til å ta kontakt for å lære og få grønn produksjonserfaring. Mange av dem ønsker seg videre til spillefilm, og det morsomme med reklame er at vi kan være prøvekanin og kan teste uten så stor risiko. Det er forskjell på våre to-tre opptaksdager og 60 som i en spillefilm, sier Brita Holt Vistnes, produksjonsleder og bærekraftsansvarlig hos Tangrystan.

Tangrystan vant i 2022 reklamefilmbransjens fagpris Gullbranson, den aller første prisen for Årets grønne produksjon. Filmen het «Høysesong» og ble laget for bildelings-tjenesten Getaround.

- Generelt prøver vi å være positivt bekreftende når vi jobber med miljø og klima. Vi har vært med i Green Producers Tool fra starten i 2019, og det har gitt oss et system som alle som jobber hos oss og med oss må forholde seg til. Noen ganger har vi kanskje litt forrang fordi vi har vært så flinke. Jeg hører fra andre at det snakkes om at "ja, dette er ikke en Tangrystan-produksjon akkurat", når miljøtiltakene ikke er på plass. Så det er jo gøy!, forteller Holt Vistnes.

Tangrystan er et produksjonsselskap for kommersielle kunder, og jobber i kortformat med reklamefilmer. Omtrent 70% av produksjonene deres blir laget på Østlandet.

- Vi jobber med mange korte frister. Ofte får vi et prosjekt og så er det opptak allerede etter et par uker. Dermed har

vi svært kort forarbeidstid, og da krever miljøinnsatsen gode rutiner og godt forarbeid, sier Holt Vistnes.

Det er fort gjort å kaste penger på problemet, så deres nøkkel til suksess er å ha kontroll fra dag én.

- Desto mer du kan, desto mer du lærer, desto bedre valg tar du når du står i situasjonen.

- Vårt indre press og vårt eget ønske om å være miljøvennlige og bidra positivt er det som er viktig. Samtidig har det vært en endring gjennom disse årene. Selv om alle skjønner greia, er det jo en intens jobb vi har. Mange stressmomenter gjør at man blir enda mer stressa når man må tenke på enda en ekstra ting. Men vi har klart å skape eierskap til de grønne løsningene, og ser at alle tar sin del med å føre klimaregnskap og skrive rapporter, forteller Brita Holt Vistnes.

Å ha dialog med kundene samtidig som de belyser miljøaspektene tidlig i samtalene, er suksesskriteriet som gjør at kunden ofte endrer prosessen sin. Tangrystan bruker tallene fra målingene til å synliggjøre konsekvensene av valg man skal ta, og for dem handler progresjon først og fremst om kunnskap.

- Vi stressa nokså lenge med å resirkulere skikkelig ute på opptak. Men vi la ikke merke til at vi samtidig hadde et dieselaggregat som stod og gikk på andre sida av plassen.

Vi må vite hva det er som monner, og det blir vi bedre og bedre på. Når utgangspunktet er at vi kan bruke alle lamper som finnes, kjøre på med aggregat, masse lastebiler, at alle kjører hver sin bil, ja da sier det seg selv at vi må identifisere og prioritere hvor de største utslippene skjer. Vi kan ikke ture på som før og prioritere feil fordi vi ikke kan nok.

- Vi fikk en forespørsel om å lage en morsom og helt koko film for et kosttilskudd for kvinner. De ønsket superkomplekse greier: Synkronsvømmere i et basseng, det skulle se ut som inni en mage i et rosa lys, og alt skulle filmes i et bassengstudio, forteller Brita entusiastisk.

Hun oppdaget raskt at det ikke finnes bassengstudio i Norge, og begynte å undersøke mulighetene i utlandet, men hadde lyst til å unngå det av miljøhensyn. Da ble hun kreativ og begynte å sjekke hva som finnes i Norge. Stod noen bassenger tomme, er noen i oppussing?

Samtidig kom også en sterk valutaøkning mot euro og dollar, og en krise i norsk filmbransje inntraff. Tangrystan fikk daglig meldinger om folk som lette etter jobb.

- Det er her bærekraft går fra ikke bare å handle om miljø, men også om mennesker. Det er ikke bærekraftig å ta en så stor arbeidsplass ut av landet når det er krise hjemme, sier Holt Vistnes.

Til slutt fikk de gjennomslag hos kunden. De hadde funnet et helikoptertreningsbasseng på Fagerstrand.

- Vi fikk til alt kunden ønsket, og alt vi bygget og brukte fikk videre liv gjennom Finn.no. Noe ble til et drivhus, for eksempel. Ikke minst fikk vi opparbeidet erfaring og kunnskap om hvordan vi filmer i et vannstudio og i en svær settrigg, forteller hun.

Tangrystan deltok for ikke lenge siden på en workshop i regi av Green Film Lab i Irland der de satte manus og regnskap opp mot hverandre og målte resultater på både klima- og økonomiske konsekvenser.

- Da satt vi i tre dager og jobbet systematisk med manus og hvordan man kunne ta grønne produksjonsvalg. Vi så på manus og spurte oss selv: hvor kommer dette prosjektet til å feile og være en utfordring for miljø og klima? Det skapte flere ideer, ikke færre. Rammer er nyttige!, sier hun, og tar til orde for denne type workshops og kurs i Norge.

- Jeg skulle ønske bransjen kunne løfte og styrke arbeidet til oss bærekraftsansvarlige. Vi er en ressurs. Vi er jo her for å si til filmfolk at det er gøy, nyttig og inspirerende å ta grønne valg.

Flere produksjonsselskaper i England og USA setter nå krav om sertifisert bærekraftsansvarlig på sett. På grunn av etterspørselen finnes det derfor bedrifter som bare driver med å sikre grønn kvalitet i filmproduksjoner.

- Tenk om dette kunne vært del av alle fag på filmskolen? Eller om vi hadde hatt et grønt akademi som også voksne kunne videreutdanne seg hos? Og hvis du har et grønt produksjonssertifikat stiller du sterkere som ansatt og er mer ettertraktet. Ja, det er lov å drømme, ler Brita, som også legger på en drøm om at det må kunne gå an å gjøre en sånn ordning tverrfaglig innenfor kultursektoren.

- Krav, løsninger og handlingsrom hører til side om side, og vi må ta noen store og nye grep.

Tangrystan bruker prognoser for å synliggjøre forskjellene i utslipp på reklameopptak utenlands og innenlands.

Prognose Sør-Afrika to opptaksdager

Tonn CO₂e **36,83**

Transport	89,8 %
Energi	2,9 %
Mat og drikke	2,8 %
Utstyr	1,6 %
Art department	1,6 %
Overnatting	0,9 %
Avfall	0,1 %

Prognose Norge to opptaksdager

Tonn CO₂e **3,46**

Transport	49,4 %
Energi	17,5 %
Mat og drikke	13,7 %
Utstyr	12,5 %
Art department	3,1 %
Overnatting	2,8 %
Avfall	0,7 %

Foto: Daniel Voldheim / Tordenfilm

Prisbelønte entusiaster

I mai 2023 delte Gullruten ut sin pris for årets grønne produksjon. Den gikk til Tordenfilm for deres produksjon av serien Kuppel 16 for NRK. Utgangspunktet var at når de skulle lage en serie som handlet om effektene av global klimaendring, så skulle de ikke selv gjøre problemet større.

Kuppel 16 handler om en fremtid der klimaendringene allerede har hatt enorme konsekvenser. Tordenfilm bestemte seg tidlig for å filme hele serien lokalt i Oslo og omkringliggende områder for å sikre at skuespillere og mannskap måtte reise minst mulig.

- Kuppel 16 var en internasjonal samproduksjon uten flyreiser og ingen opptak utenfor Norge. Internasjonalt samarbeid skjedde digitalt gjennom visuelt effektarbeid og samproduksjon i Nederland. Det var et premiss fra starten, sier en av produsentene, Eric Vogel.

Gullruten beskrev priskategorien slik: "En produksjon der produksjonsselskapet har tatt bevisste bærekraftige valg for å redusere produksjonens klimaavtrykk, og/eller bidratt til grønn innovasjon og nytenking i produksjon. Produksjonsselskapene bak produksjon forventes å levere selskapets miljø- og/eller bærekraftstrategi, eller en skissering av deres tanker og tiltak rundt helhetlig bærekraft."

- Vi bestemte oss for å ikke reise noe sted, men stole på en blanding av lokale opptakssteder og datagenererte bilder og visuelle effekter, sier Vogel.

Manuset krevde forfalne bylandskap, ødelagte områder, forlatte bygninger og annet som det ikke er så lett å finne her hjemme. For å få finansiering gjennom internasjonale insentivordninger, kunne de valgt å reise til steder i verden der sånt er mer tilgjengelig. I stedet bygget de et internasjonalt samarbeid med det nederlandske selskapet Big Blue. Det dreide seg ikke om å filme i Nederland, men å gjøre en betydelig del av arbeidet med visuelle effekter der. Det nederlandske filmfondet og Creative Europe MEDIA-programmet støttet Tordenfilm i å gjøre et internasjonalt samarbeid uten å reise noe sted. I tillegg var forpliktelsen til å filme lokalt også nøkkelen til å få støtte fra det regionale Oslo Filmfond.

- Et av våre viktigste tiltak var at vi ga en enkeltperson, medarbeideren vår Yeva Paley, ansvaret for å følge opp bærekraftsarbeidet både under forberedelse, produksjon og etterproduksjon. Hun involverte og holdt kontakten med alle avdelingsledere fra start, og laget et rapporteringssystem for å spore tiltak og måloppnåelse i hver avdeling. Ikke minst samlet hun sammen alt og skrev sluttrapporten. Hennes innsats var helt uvurderlig for resultatene vi oppnådde, forteller Eric Vogel.

I tillegg til det å ha en enkeltperson som fast grønt kontaktpunkt gjennom hele prosessen, tok de også andre grep som kuttet CO₂, men som utfordrer standard praksis.

- En lite kjent del av det vi gjorde er valget om å beholde det samme kreative teamet gjennom hele prosessen. Da får du samlet og gjort ferdig en location fra start til slutt. Vanligvis må du bygge opp en location i første produksjonsbolk, og så må du gjøre det på nytt med nytt team til neste bolc. Det å ha samme kreative team gjennomgående i en serie gjør at du nesten halverer klimafotavtrykket. Men da settes det også helt andre krav til resten av produksjonen. Manus må ha kommet lenger, alt rundt må legges opp på en annen måte, og arbeidsflyten blir en helt annen, forteller Vogel.

Tordenfilm har vært med i Green Producers Tool fra starten, men det er først det siste året eller så at de synes det er blitt presist og detaljert nok til at det kan fungere som et planleggingsverktøy.

- Det at vi kan planlegge og ligge foran oss selv gjør det også lettere å sammenligne resultatene vi får. I begynnelsen la vi inn alt etter at produksjonen var ferdig, gikk gjennom kvitteringer og stod på. Men nå når vi logger alt underveis og bruker det fortløpende, så har vi plutselig forståelse av hvordan vi ligger an og kan justere og forbedre oss underveis, sier serieskaperen.

Produksjonsselskapet startet sitt miljøarbeid i 2019, og har vært aktive siden da. De engasjerte seg også i Grønt veikart fra 2021 og har brukt erfaringen så langt til å finne ut

hvordan de kan etablere en grønn kultur i alle filmprosjekter. De har gjennom erfaringen sin så langt fått folk gjennom alle ledd i leverandørkjeden til å bli engasjert, og at resultater bare oppnås ved kollektiv innsats.

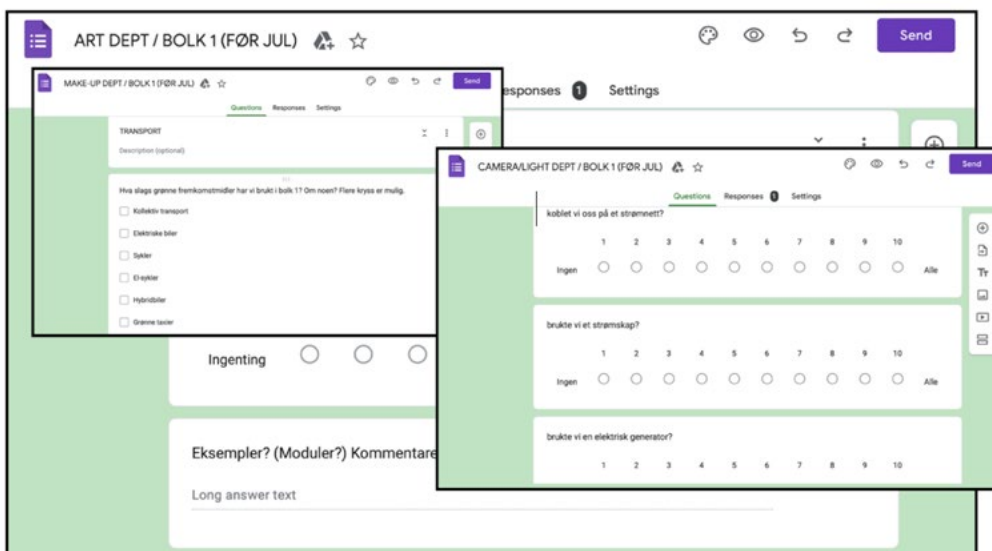
- Ingen kan gjøre alt, men alle kan gjøre noe. Vi skal måle mer og være mer detaljerte. Vi ser på scenarier og prøver å skjønne hva konsekvensene av beslutningene er. Vi begynner å få en god bank av erfaringer over tid. Derfor vil vi fortsette å dele med bransjen, det er viktig for oss, understreker Vogel.

Filmproduksjonsselskapet har latt seg inspirere av FNs 17 bærekraftsmål, og er interessert i å utforske hvilke historier de forteller når det er bærekraftstilnærmingen som skal styre.

- Det befriende med FN-målene er at man kan gjøre en forskjell på så mange områder, sier Eric Vogel entusiastisk.

I tida framover har Tordenfilm ambisjon om å bli bedre på det kvantitative miljøarbeidet. Til grunn legger de at alle jo vil gjøre en forskjell, men at det nå må gjøres til en selvfølge.

- Det handler ikke bare om å redusere CO₂-utslipp. Det er bare en liten del. Det må bli ryggmargsrefleks å ta de grønne valgene, vi må ta på oss bærekraftsbriller fra start, gjennom idé og repertoar. Det er en vurdering på linje med å se på for eksempel publikumspotensiale. Det er jo sånt vi egentlig kan! Vi klarer å heve blikket litt, til sånt som ikke er så målbart, men som skaper historier som resonnerer og kan få positiv effekt over tid, avslutter produsent Eric Vogel.

Rapporten for Kuppel 16 ble i en tidlig utgave av Green Producers Tool som ikke hadde detaljert slutt rapport. I starten var det et ganske enkelt web-verktøy. Derfor er illustrasjonen screenshots fra prosessen som viser spørreskjemaer de ulike avdelingslederne fylte ut for å dokumentere valgene som ble tatt underveis.

Foto: Nasjonalmuseet

Kunsten å gjøre kunstproduksjon grønn

Hvordan kan Nasjonalmuseet i møtet med klimakrisen og den grønne omstillingen bruke sin rolle som premissgiver til beste for hele museumssektoren? Det er spørsmålet som ligger under en stor endringsprosess som er i gang inne storstua innerst i Oslofjorden.

- Når man er så stor som Nasjonalmuseet blir man en premissgiver. Det tar vi alvorlig, forteller Hanne Elsrud, museets bærekraftsansvarlig.

Det er mye nybrottsarbeid som skal foregå, men det er også mange muligheter å ta fatt i langs veien. For Nasjonalmuseet er den ene drivkraften de rundt 400 ansatte, fordelt i i tverrfaglige team og en linjestruktur i organisasjonen. Den andre, den nye museumsledelsen, som skal forvalte samlingen og utarbeide en ny strategi fra 2025. Den tredje er publikum og formidlingsansvaret institusjonen har for Norge som helhet.

- Som de fleste andre museer har vi normalt minimum en tre måneders visningsperiode for hver utstilling. Kunstverkene reiser rundt i verden fra museum til museum. Ett grep vi ser kan ha effekt, er å jobbe med lengre visningsperioder av kunsten. Da vil våre transportutslipp fra skip og fly reduseres. Det vil ikke påvirke bare oss, men også en lang rekke andre institusjoner i inn- og utland, forteller Elsrud.

Slike ambisjoner er en del av motivasjonen for hvorfor Nasjonalmuseet har startet et samarbeid med Green Producers Tool. Med EU-midler i potten skal de sammen med et titalls andre skandinaviske museer utvikle en modul for kunstproduksjon og museumsdrift.

Museet har i en tid gjort tester med å måle utslipp og avfallshåndtering i enkeltutstillinger. Elsrud trekker fram eksempelet med Laure Prouvost¹⁶ i Lyshallen. I nedmontering av den utstillingen ønsket de å måle sirkularitetsgrad. Dette målte de i mengden avfall de kunne sortere ut og hvor mye de ulike materialene de enten kunne bruke om igjen eller sende til materialgjenvinning (resirkulering).

De hadde en antakelse om at det ville bli vanskelig å håndtere de mange komplekse materialene og plassbygde installasjonene riktig i etterkant. For eksempel var det ikke helt opplagt hvilke materialer i utstillingen som var opphavsrettsbelagt kunst som skulle videre til neste utstillingssted og hva som ikke var det.

Fordi Laure Prouvost var en av de første store utstillingene i Lyshallen, måtte museet også tenke nytt da den ble montert. Hele teamet var allerede innstilt på innovasjon og kreativ tilnærming, noe som gjorde prosessen med nedmontering lettere.

¹⁶ <https://www.nasjonalmuseet.no/utstillinger-og-arrangementer/nasjonalmuseet/utstillinger/2022/laure-prouvost/>

- Totalt ble resultatet av denne bevisste nedmonteringen en sirkularitetsgrad på 83%, målt i vekt av de materialene som gikk ut fra museet etter endt utstilling, forteller Hanne Elsrud.

De enorme skjermene som ble bygget i Lyshallen, var egentlig innleide arenastillaser, og gikk tilbake til eierne etter endt utstillingsperiode. Mange av speilene som ble brukt fikk et nytt liv hos et ridesenter. Videre klarte montørene også å plukke ned og levere gjenbrukbare trematerialer.

- Denne type arbeid er ikke noe vi har et eksisterende økosystem for. Vi måtte mobilisere og jobbe detaljert og praktisk. Vi er helt avhengige av at alle er med på det, vi trenger alle i alle ledd. Monteringslederen må bruke minst 15-20 timer ekstra på å planlegge, men kanskje blir demonteringen mer effektiv på grunn av det. Så må vi måle ressursbruken opp mot hverandre; hva er timekostnader og hva er klimabesparelsene, forklarer bærekraftsansvarlig Elsrud.

Hanne Elsrud har et drømmescenario som hun tror er innenfor rekkevidde om få år: Klimakalkulatoren Green Producers Tool vil fungere godt nok for utstillingsproduksjon slik at målingene starter allerede i idéfasen og følges gjennom hele prosessen fram til nedmontering og videresending til neste utstillingssted. En slik ny tilnærming kan utfordre en godt etablert utstillingspraksis. For kanskje kan en utstilling bare med Picasso-verker fra egen samling være verdt å satse på av rene utslippshensyn, samtidig som den også tilfredsstiller høye kunstfaglige behov.

Nasjonalmuseets tre verdier åpen - uredd - anerkjennende er noe Elsrud bruker aktivt i bærekraftsarbeidet. Særlig åpenhet ser hun på som en sentral nøkkel, og vektlegger at de store kulturaktørene har en plikt til å synliggjøre sin påvirkningskraft, og at dette også er signalet fra departementets side.

- Det er veldig viktig at vi som er store tar ansvar, deler og er åpne med resten av bransjen. En av utfordringene er at vi har et Europa som jobber med tydelige krav, men det tar lang tid før dette kommer til Norge. Derfor ønsker vi oss klare og forutsigbare krav fra KUD slik at vi kan ta strategiske valg som monner for hele vår sektor, sier bærekraftsansvarlig Elsrud.

Hanne Elsrud tror også at de om få år har på plass gode sirkulære fellesløsninger. Kanskje finnes det ett eller flere felleslager, eller regionale sentraler som legger til rette for hele museumssektoren.

Og at det finnes støtteordninger som setter krav om at verktøy og fellesløsninger som kommer hele sektoren til gode.

- Om fem år tror og håper jeg at vi måler alle utstillinger, og at vi prioriterer basert på en bærekraftsfaktor. Da har vi klimaregnskap og klimabudsjett for hele museet og for hver utstilling. Men da må vi ha digital fart og bruke datakraft til å kunne ta smarte valg og endre oss. Det er rom til å gjøre store ting. Jeg håper og tror vi klarer å levere.

Foto: Nasjonalmuseet

Unngå avfall (ved nedmontering av Laure Provost-utstillingen)

Nasjonalmuseet har foreløpig ikke tall fra Green Producers Tool, ettersom deres innrapportering startet i februar 2024. Derfor har de her synliggjort hvordan de jobbet i forkant av deltakelse i GPT. Da var ett av fokusområdene å produsere utstillinger med mål om å ikke skape så mye avfall, men å resirkulere og gjenbruke mest mulig.

Gjenbruk	1707 kg
Resirkulert	7750 kg
Restavfall	1940 kg
Totalt	11397 kg

Gjenbruk	15 %
Resirkulert	68 %
Restavfall	17 %

Foto: Farmen

Målrettet miljøarbeid ga internasjonal tv-pris

Da realityprogrammet Farmen vant Global Production Awards som den grønneste produksjonen på Cannes Film Festival i mai i fjor, var det en anerkjennelse av flere års godt arbeid. Og ikke minst gav prisen dem en fornyet motivasjon til å sette høyere og enda grønnere mål for tv-produksjon framover.

- Vi trodde ikke vi skulle vinne internasjonal pris da vi startet med dette, men alle målingene og resultatene vi har fått har ført til konkrete endringer av måten vi jobber på. Det er spennende og gir resultater, forteller produsent Martin Ramstad.

Som del av selskapets samfunnsansvar, ble Strix i 2019 med på forskningsprosjektet som ligger til grunn for Green Producers Tool. I dag måler Strix alle sine produksjoner, men Farmen, som er laget for TV 2, er spydspissen i satsingen. Arbeidet som legges ned der baner vei internt.

- Det har noen ganger vært litt tungt å jobbe med målingene internt, for det er jo ikke bare å registrere en aktivitet. Det skal jo føre til noe. Folk skal ta bedre valg og må endre adferd. Den interne motbakken handler oftest om mangel på kunnskap. Vi skal jo ikke gjøre det umulig å produsere god tv, men vi skal gjøre det lettere å ta grønne valg underveis, sier Ramstad.

Strix har gått bredt til verks, og ser på klimaavtrykket i alle aspekter av produksjonen. De har funnet ut at for dem kommer de største utslippene fra mat og transport, og har

dermed satt inn flest tiltak på disse områdene. Samtidig etterlyser de sterkere føringer.

- Vi ønsker oss at det burde lønne seg å ta grønne valg i produksjon og i infrastrukturen rundt, og at det burde vært dyrere å bare gjøre som før, sier produksjonsleder Henrik Nordli Faksvåg.

En av de tingene de bestemte seg for tidlig, var at 50 prosent av alle måltider i produksjonsperioden skulle være vegetarisk. Med sju dagers arbeidsuke skulle altså enten hver lunsj eller middag være vegetarisk for hele crewet på omtrent 60 personer.

- Det må være lov å si at vi ikke er i mål med maten. Det rare er at det har mer med de som lager maten å gjøre enn med dem som skal spise den. Vi har opplevd at det rett og slett ikke er god nok kunnskap om å lage gode nok vegetarmåltider i distriktene. Vi har noen ganger leid inn kokker selv, som lager all mat på stedet. Da går det fint, fordi vi har laget egen vegetarkokebok som fungerer bra. Men når vi gir den boka til hoteller eller feriesentre der staben er innkvartert, blir det krøll. De synes det er for komplisert og klarer ikke å levere god nok kvalitet, forteller produksjonsleder Henrik Nordli Faksvåg.

En interessant læring de har fått disse årene, er at crewet synes det er helt fint med denne fordelingen så lenge maten har god kvalitet. Men med en gang kvaliteten på maten går ned, får de mange klager. Også de dagene når produksjonen

serverer kjøtt, prøver de å servere minimalt med rødt kjøtt, eller de finner fram til rødt kjøtt som er produsert fra gårder i nærheten av der de filmer.

- Noen ganger flirer de lokale litt og vi blir på en måte "de fisefine fra Oslo". Men skal vi klare å nærme oss produksjonsmålet med lavest mulig utslipp, ja må vi løse alt dette når vi er på opptak, ellers går det ikke, sier Henrik Nordli Faksvåg.

- Vi må også hele tiden finne balansegangen sånn at crewet ikke føler at vi stiller urimelige krav, eller at vi setter dem i en ugrei situasjon fordi de bidrar unødig til økte utslipp. Det skal være lystbetont og positivt for alle. Da får vi best resultater, og folk liker å forstå hvor vi faktisk kan gjøre en forskjell, understreker produsent Ramstad.

Strix bruker klimakalkulatoren for å få oversikt, og for å finne ut hvor de kan redusere mer. De bruker den også som avsjekk i forkant av en beslutning for å se hvilken klimaeffekt ting har.

- Vi leier alt av teknisk utstyr. Og vi leier alltid bare et minimum av hva vi skal ha, ikke mer enn det vi strengt tatt behøver. For noen år siden kjøpte vi en del oppladbare batterier, noe som gjør at vi ikke trenger å bruke dieselaggregat selv om vi må lade utstyr og kjøretøy. I tillegg er alle rekvisitter i hovedsak ombruk, og vi har et stort lager bare for Farmen og nettserien Torpet, og etter opptaksslutt har vi ofte loppemarkeder eller selger videre på finn.no. Vi prøver alltid å finne et nytt liv for alt utstyr vi ikke kan ta vare på, sier produksjonslederen.

I 2023 tok Strix valget om å filme Farmen på en øy uten fergeforbindelse. Det vanskeliggjorde en del ting når det gjaldt transport.

- Vi ønsket å bruke en elektrisk båt, men fikk høre at vi er 5-10 år for tidlig ute. De vi fant gikk bare i 6 knop, og det passer jo ikke i Skagerrak. Derfor endte vi med en lett aluminiumsbåt uten for stor motor, og dermed kunne vi spare inn på drivstoff. Samtidig var det bare en sju minutter lang båttur, mens vi på tidligere produksjoner har hatt 40 minutters kjøring med bil til overnattingsstedet. Så du må alltid inngå kompromisser, forteller produksjonsleder Henrik Nordli Faksvåg.

For all øvrig transport har Farmen-produksjonen gått helt over fra bensin og hybridbiler til en helelektrisk bilpark. Dette gjelder med unntak av noen få varebiler der rekkevidden foreløpig ikke har vært god nok.

- Alle sier alltid at transport er den største utslippsfaktoren vår, men når vi faktisk kan vise gjennom tall at det utgjør så mye som 60 prosent, da blir det synliggjort på en helt annen måte. Det er mye voksenopplæring i dette. Vi må dele på kunnskapen og snakke om det vi finner ut hele tiden. Å lage tv er i utgangspunktet ikke en grønn aktivitet, men da må vi gjøre det på den grønneste måten vi kan. Og å måle og få konkrete tall hjelper masse, sier produsent Martin Ramstad.

Mat: Totale utslipp

Totalt: 8582.62 kg CO₂-ekvivalenter

Kategorier	%	kg CO ₂ e
Mat	79.20	6797.22
Dyrefôr	15.45	1326.02
Drikke	5.35	459.38

Mat: Utslippskategorier

Totalt: 6797.22 kg CO₂-ekvivalenter

Kategorier	%	kg CO ₂ e
Rødt kjøtt	55.77	3791.01
Vegetarisk	16.80	1141.69
Hvitt kjøtt	11.70	795.53
Sjømat	9.96	676.80
Snaks	5.16	350.42
Resterende	0.61	41.77

Mat er en viktig utslippsfaktor for Strix, og de måler blant annet for å synliggjøre effekt av å fortsette sin praksis med at halvparten av måltidene i produksjonsperioden er vegetariske.

Foto: Thor Møller

Fyrtårnet som fortsetter å lyse

At Øyafestivalen jobber svært godt med bærekraft og miljøarbeid har du nok hørt før. Men at 90 % av festivalgjengerne lar seg motivere av og gleder seg over festivaler som tar aktive grep på dette området, det er et funn som er verdt å notere seg for kulturaktører langt utenfor Tøyenparken i Oslo.

De maler etterhvert med veldig presis og bred bærekraftspensel i Øyafestivalen. I to tiår har de lagt ned et systematisk arbeid. Ikke bare for å gjøre bra selv, men også for å spre grønn praksis til resten av bransjen. Arbeidet integreres i all planlegging og alle valg de tar fra publikumsopplevelser og inntjening til logistikk og drift. De mener hardnakket at festivalopplevelsen blir bedre når det gjennomgående blir tatt grønne valg.

Og publikum er begeistret. I 2023 var det 90 % som sa at det var viktig eller veldig viktig at en festival etterstreber å være så miljøvennlig som mulig.

- Fram til 2016 fantes Knutepunkt-ordningen for festivaler. Den ga oss et oppdrag om å dele bærekraftkompetansen vår med resten av bransjen. Det er en vane vi ikke har sluttet med. En gang knutepunkt, alltid knutepunkt, kan du si. Vi

fortsetter å dele med alle som vil høre på, sier Tonje Kaada, daglig leder hos Øyafestivalen.

Et viktig bidrag i så måte er Miljøhåndboka¹⁷ for festivaler og utendørsarrangører. Første utgave kom i 2004, og foreløpig siste versjon ble utarbeidet i 2023 i samarbeid med Norske kulturarrangører. I tillegg lanserte de i 2023 en grønn arrangementsstandard for festivaler¹⁸, med overordnede mål som alle arrangører landet over kan strekke seg etter i arbeidet for et mer bærekraftig arrangement. Det er også i fortsettelse av det delingsorienterte arbeidet at Øyafestivalen har tatt i bruk og er med på å utvikle Green Producers Tool (GPT).

- Arbeidet med GPT var et vannskille for oss når det gjelder å komme langt nok ned i grøten for å kunne styre etter de målingene vi gjør. Det aller viktigste med å være med på å lage verktøyet er at det gjør det mulig for oss og andre festivaler å bruke det. Andre verktøy er ikke tilpasset hvordan en festival drifter. Ofte finnes det ikke ulike variabler å velge blant, og da er det umulig å være presise. De britiske verktøyene vil for eksempel registrere mat i "kilo råvarer", men vi måler i "porsjoner solgt", forteller Mia Frogner, leder for bærekraft.

¹⁷ <https://kompis.oyafestivalen.no/miljohandbok/velkommen>

¹⁸ <https://www.arrangor.no/kompetanse/groenn-arrangementsstandard/>

Øyafestivalen har laget seg en praksis der det å måle CO₂-utslipp og matsvinn er et overordnet styrings- og planleggingsverktøy som er like uomtvistelig og sentralt som om budsjettallene viser rødt eller grønt.

- Vi bruker måltallene og resultatene til å prioritere fokusområdene for kommende år, og bruker Green Producers Tool til å sammenligne ulike alternativer fram i tid. For eksempel kan barsjefen sitte og se på forskjellen ikke bare på kostnad, men også på utslipp ved å velge øl på tank eller øl på flaske, forteller Mia Frogner, festivalens leder for bærekraft.

- Vi får alltid spørsmål om hvor mye penger vi bruker på bærekraft. Svaret er at hele budsjettet er gjennomsyret av bærekraft. På ett eller annet nivå er det tatt et valg som gjør at pengene våre blir brukt på det grønneste alternativet. Det gjelder alt. Hvordan vi bygger, hvordan vi drifter, forteller hun.

Målet om å bli en av verdens mest grønne festivaler ble satt allerede i år 2001. Svært tidlig ble Varesentralen opprettet. De passer på det Øya eier og har, og sørger for at det føres nitidige lister over hva som til enhver tid er hvor, og at alle leverer tingene tilbake pent og pakket så det kan lagres riktig.

- Svaret på alle sånne "jeg trenger"-spørsmål som dukker opp er rett og slett "gå til Varesentralen". Det er navet vårt. Du kan si at vi rigger oss for å ta et felles ansvar for en helsirkulær drift der vi dramatisk reduserer unødvendige innkjøp og bruker tingene lenger og smartere. Fordi Varesentralen finnes og fungerer som vaktbikkja vår, er det ikke noe alternativ for noen av våre samarbeidspartnere å gå utenom, sier Mia Frogner.

Festivalen har i mange år satset på elektrisk drift. De begynte å utfase dieselaggregater allerede i 2008, og har helt fra 2011 vært 100 % drevet på fast strøm. Da de flyttet til Tøyenparken fortsatte de dette arbeidet, og har dermed også vært med på veldig mange investeringer i infrastruktur i området i og rundt Tøyenparken.

- Vi vil veldig gjerne kunne leie det vi trenger fra andre. Oslo kommune har jo et eksisterende arrangementskontor som burde fungert som en leiestasjon eller utleiebyrå for store og små aktører, sier Tonje Kaada.

Øyafestivalen sier at de nå er kommet et sted der løsningene de trenger for å komme videre ikke finnes. De etterlyser leieordningene for mobile ladeløsninger i regi av Oslo kommune. Og hvorfor ble egentlig ordningen med å leie sykkelstativ fra kommunen avvirket? Hvor er systemet for å resirkulere tekstil, kompostere mat eller leie nok elektriske anleggsmaskiner?

- Vi chaser de gode løsningene og bruker tid på å framsnakke dem. Sånn sett jobber vi hele tida med håpet om at det vi gjør har en smitteeffekt, sier Mia Frogner.

- Den største effekten av alt arbeidet vårt er at hvis vi kan måle og få til store reduksjoner på fire dager med 100 000 mennesker, ja da kan jo masse andre aktører også få det til. Det vi gjør går an å gjøre alle steder, sier Tonje Kaada.

Vellykket bærekraftsarbeid må være godt begrunnet, og skal være samlende, ikke splittende. Det er selve grunnsteinen for Øya. Og det systematiske arbeidet gir resultater. For 13. året på rad har Øya gjennomført AGF-sertifisering med høyeste resultat Outstanding. AGF er den eldste og største sertifiseringen av bærekraftige arrangementer. Øyafestivalen ble i februar 2024 tildelt Pied Piper Award på Green Events & Innovations-konferansen i London.

- Bærekraftsjobbinga er viktig for alle som er involvert i festivalen vår. Det skaper mye stolthet internt og folk er glade for det arbeidet vi gjør. Den beste tilbakemeldingen vi får når festivalen er over, er når frivillige og leverandører sier at det føles meningsfullt og viktig å være del av Øya-universet, avslutter Tonje Kaada.

I samarbeid med Klimato gjennomførte Øya i 2022 og 2023 målinger av alle retter, så publikum kunne se utslippene fra den maten de kjøper. Måling av utslipp for hvert solgte måltid opp mot internasjonale mål er en måte å sette egen aktivitet i en større sammenheng.

Skandinavia

1,7

kg CO₂e per måltid

FNs klimamål

0,5

kg CO₂e per måltid

Øyafestivalen

0,4

kg CO₂e per måltid

Foto: Kulturrom

Framtidas kulturlokaler

Prosjektet Framtidas kulturlokaler er et pågående arbeid hos Kulturrom i samarbeid med Norske kulturhus. Utgangspunktet er en lengre prosess for omlegging og reallokering av Kulturroms tilskuddsmidler i en bærekraftig retning.

- Vi vil bidra gjennom å stimulere til kreativitet. Vi oppfordrer kulturaktørene til å tenke klimasmart når de jakter nye lokaler. Ikke bygg nytt, vær heller god på å utnytte bygg som finnes i nærmiljøet. Hvordan kan lokalene brukes bedre og av flere?, sier daglig leder i Kulturrom, Karen Sofie Sørensen.

Framtidas kulturlokaler har det til felles at de allerede er bygget. De forvalter egne og lokale ressurser i form av natur og mennesker på en måte som tar hensyn til framtidige generasjoner og ikke bare brenner av kruttet i samtiden. Formålet med prosjektet, som blir publisert sommeren 2024, er å bidra til at scenene bidrar med sin substansielle del inn i den nasjonale og globale dugnaden fram mot 2030.

- Hvis Kulturrom ikke evner å endre måten vi innretter ordningene våre på, mister vi også muligheten til å stimulere til kreativitet og omstilling, både hos andre lignende institusjoner og hos tilskuddsmottakerne. Vi har et overordna ansvar. Kultursektoren har så langt ikke evnet å gå i front og være ledende sammenlignet med andre sektorer, vi fikk et grønt

veikart og det er mange fine enkeltinitiativ, men veikartet har i liten grad blitt fulgt opp systematisk. Vi må ta nye grep nå, sier Karen Sofie Sørensen.

Det finnes en god del utfordringer som er delt av kulturaktører landet over. To viktige fellesnevner er mangelen på lager og at byggene ikke er tilpasset kulturbruk.

Funn så langt, er at det generelt mangler kunnskap og bevissthet på områder som klimagassutslipp, sirkulære innkjøp og naturhensyn i drift. I tillegg er det behov for flere konkrete forsøk og initiativer når det gjelder deling, reparasjon og flerbruk av utstyr og lokaler i et livsløpsperspektiv.

Et annet funn er fra Bærum kulturhus. Der har de satt av et eget reparasjonsfond som gjør at de ikke er avhengige av å skifte ut utstyr før garantitiden går ut, men heller kan bruke og reparere utstyret så lenge det virker. Da har de midler stående som de kan bruke den dagen det tekniske utstyret til slutt takker for seg, som ofte er lenge etter garantitiden.

- For å sørge for at kulturen blir en viktig framtidsaktør i nullutslippssamfunnet, må vi sikre at arbeidet med å nå bærekrafts- og klimamålene blir integrert hele tankegangen rundt innkjøpsprosess, drift og utvikling av kulturlokalene, understreker Karen Sofie Sørensen.

Anbefalinger og veien videre

En mye brukt læresetning i klimaarbeid er at det som ikke blir målt, ikke blir gjort noe med. Når du ikke måler, vet du ikke med sikkerhet hvor du synder mest, og dermed vet du heller ikke hvor du bør sette inn støtet for å bli bedre eller hvor du mest effektivt kan kutte dine utslipp.

En klar anbefaling er derfor at **kulturvirksomheter bør jobber mer systematisk for å få resultater på klima- og miljøområdet**. Konkret vil det si at alle kulturaktører oppfordres til å miljøsertifisere egen virksomhet, innføre systemer for bærekraftsledelse, kjøpe miljøsertifiserte varer og tjenester, sette mål og begynne med klimaregnskap og gjerne også årlige klimabudsjetter. Dette arbeidet bør også insentiveres og legges til rette for fra myndighetenes side. **Klima- og miljøarbeid må implementeres fra start i enhver aktivitet eller plan, ikke bare være et tillegg som legges på til slutt.**

Kulturfolk jobber i kultursektoren fordi de er skapende og kreative mennesker. Det denne rapporten kan sies å identifisere, er at det i **kulturens grønne omstilling også trengs det mange flinke regnskapsfolk og måleglade IT-mennesker som kolleger til de kunstnerisk ansatte, også i små kulturbedrifter**. Slik kan hele virksomheten og feltet som helhet omstille seg på en systematisk og bedre måte. Hvis dette ikke kan la seg gjøre på grunn av størrelse, økonomiske eller praktiske begrensninger, må det i mye større grad enn i dag etableres administrative **fellesløsninger som alle kan benytte seg av**. Det kan være alt fra en felles bransjepraksis, felles måleverktøy, tverrfaglig erfaringsutveksling eller dokumentasjonsmetoder, til ordninger for deling av utstyr, scenografi og teknikk. På dette området kan både nasjonale og lokale myndigheter bidra aktivt for å flytte feltet.

Kompetansebehovutvalget sier at det foreløpig er lav kunnskap og etterspørsel etter kompetanse knyttet til klima- og miljømessig bærekraft i statsforvaltningen. Dette gjelder også i kultursektoren, der slike stillinger i liten grad eksisterer i dag. **Etter- og videreutdanning bør tilbys for å øke klima- og miljøkompetansen til dem som allerede er i jobb, og det bør legges til rette for nye stillinger i kultursektoren som krever bærekraftskompetanse.**

Klima- og bærekraftsinnsats er på mange måter trappetrinnsarbeid. **Begynn med det du kan kontrollere, og ta ett trinn om gangen for å sikre stadig framgang og økt modenhet.**

Et konkret sted å starte er å **miljøsertifisere virksomheten for å jobbe systematisk med miljøforbedring over tid**. Det er

det svært få kulturbedrifter som så langt har gjort. Et annet grep som er lurt å gjøre tidlig når man vil endre egen praksis, er å **begynne å måle og forstå hvor de største utslippene dine kommer fra**. Da er for eksempel en klimakalkulator som Green Producers Tool et godt verktøy å skaffe seg¹⁹. Men måler man da enkeltproduksjoner, eller tar man grep og ser på og gjør endringer i hele sin virksomhet? Vi ser sprik i praksisen også her. Jo mer helhetlig, desto bedre.

Kultursektoren har høy grad av midlertidighet. Store fysiske strukturer bygges opp for korte perioder, og skaper masse avfall og mange unødvendige innkjøp. Anslagsvis brukes 70 % av all scenografi bare én eneste gang²⁰. Da holder det ikke å kildesortere. Grønn omstilling handler om planlegging, innkjøp, varighet, levetid, reparasjon, ombruk og leie.

Det er tydelig behov for at myndighetene leder an. **Statens ambisjoner har smitteverdi også for kulturaktører som ikke mottar statlige midler direkte**. Ambisiøse klima- og miljøtiltak i statlige virksomheter kopieres og påvirker også de små. **Staten bør stimulere til og støtte innovasjon også i kultursektoren**. Staten har en annen mulighet til å tenke langsiktig og påta seg risiko enn det næringsaktører har. Nasjonale eller lokale myndigheter kan bidra med risikoavlastning i ulike ledd av innovasjonsprosessen, vise retning for private aktører gjennom et tilpasset virkemiddelapparat, og bidra til å bygge ned barrierer for spredning av innovasjon. En reell grønn omstilling forutsetter en aktiv stat med gode innovasjonsordninger i alle sektorer, også i kultursektoren.

En måte å påvirke aktører utenfor offentlig sektor er ved å lage veiledere og systemer som er allment tilgjengelig, for eksempel slik det er gjort for anskaffelser.no som driftes av Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ). Ett eksempel er veilederen for sirkulære anskaffelser, som er et nyttig og praktisk verktøy for kommunale og offentlige innkjøpere. Den brukes også aktivt av leverandører, produsenter og private aktører som vil forbedre sin egen praksis. **Kultursektoren kan i mye større grad ta disse eksisterende veilederne og ressursene i bruk, men myndighetene kan også bli mye bedre på å gjøre eksisterende ordninger kjent og aktivt bidra til å øke kompetansen på tvers av kultursektoren.**

¹⁹ Se også oversikt på s. 48 over flere verktøy og informasjonskilder.

²⁰ Kildehenvisning: Silje Sandodden Kise og Hege Pålssrud, Bærekraftig produksjon i scenekunsten. En rapport fra arbeidsgruppa bak prosjektet Resirkulert Scenografi, støttet av Kulturrådet (2019).

Hovedanbefalinger basert på arbeidet med denne rapporten:

Til myndighetene:

- Myndighetenes ambisjoner på klima- og bærekraftsarbeid påvirker og smitter over på både aktører som får, og som ikke får direkte penger over statsbudsjettet. Skru derfor opp både ambisjonene og forventningene til feltet.
- Det behøves et solid kunnskapsløft for å komme opp i løpefart med klimaarbeidet i kultursektoren. Her kan myndighetene bidra gjennom å ta grep og forenkle møtet med virkemiddelapparatet og belønne de som er gode, samt å styrke tildelingene til klimaarbeid, bærekraftsinnsats og sirkulær praksis generelt.
- Myndighetene bør bruke det kommunale apparatet til å fremme løsninger som løfter sektoren på tvers. Mye må skje lokalt. Det finnes praksis innenfor likepersonsarbeid og tredjepartssertifiseringer som kan tilpasses kultursektoren.
- Myndighetene må samordne eksisterende regelverk for å gi kultursektoren flere muskler i den grønne omstillingen. Følg Klimautvalget 2050s råd om planvask og harmonisering av regelverk på interdepartementalt nivå. Dette gjelder for eksempel handlingsplanen for sirkulærøkonomi der det mangler spesifikke tiltak for kultursektoren.
- Ansvaret for omstillingen kan ikke legges på kultursektoren på egen hånd. Myndighetene har et ansvar for å sørge for at det er gode nok verktøy og fellesløsninger tilgjengelig for alle.
- Denne rapporten viser at de største utslippene kommer fra innkjøp av varer og tjenester. Myndighetene bør støtte utviklingen av veiledere i innkjøp og valg av materialer spesielt for kultursektoren.

Til kultursektoren:

- Opp av siloen! Det er ingen grunn til å finne opp eget krutt. Gjør heller andres gode arbeid til deres eget uten å plagiere. Bruk det som finnes og bli inspirert av andre - også i andre bransjer.
- Beste praksis er smittsom, og endring skapes i fellesskap. Det er ekstremt viktig med gode bransjefellesskap for å øke kompetansen og skape felles bransjepraksis ved å heve lista sånn at ikke enkeltaktører må gjøre det alene.
- Det du gjør betyr noe! Start nå, alle kan bidra, og å kutte klimagassutslipp er en felles samfunnsoppgave.
- Revurder dine behov for innkjøp av nytt utstyr. Fordi alle innkjøp har utslipp, vil det å forlenge levetiden og bruke det man eier ha en direkte og umiddelbar økonomisk og miljømessig gevinst.
- Ombruk i stedet for nyinnkjøp er en god mulighet til å redusere påvirkning på klimaet. Kan du erstatte et nyinnkjøp med leie eller et bruktkjøp? Da gjør du en forskjell.
- Dele på tingene. Utstyr og fasiliteter som brukes i begrensede tidsrom kan være kandidater for deling mellom ulike virksomheter for å øke utnyttelsesgraden.
- Unngå overforbruk gjennom å ta konkrete tiltak for matsvinn.
- Miljøsertifiser din virksomhet, og sikre at underleverandører har en miljøsertifisering.
- Still klima- og miljøkrav til produkter og tjenester.
- Ledere og medarbeidere i kultursektoren må få tilbud om å heve kompetansen sin i bærekraftig kulturproduksjon. Kompetanse er avgjørende både for å planlegge og gjennomføre klima- og miljøtiltak, men også for å kunne samarbeide med andre bransjer for å finne løsninger på utfordringer som ikke er unike for kultursektoren.

I 2021 ble det grønne veikartet for kunst- og kultursektoren - med strakstiltak for kulturarbeidere, virksomheter og myndigheter lansert²¹. Det har ikke vært en systematisk oppfølging fra myndighetene av disse strakstiltakene. Sektoren selv har i noen grad fulgt opp, men heller ikke her har det vært systematisk eller i stort nok omfang.

Strakstiltak for hva kunstnere og kulturarbeidere bør gjøre (2021):

- Stille grønne krav til oppdragsgivere
- Oppfordre oppdragstakere og samarbeidspartnere til å ta bærekraftsansvar
- Tenke gjennom ditt eget avtrykk
- Prioritere egne tiltak
- Oppdatere deg og del gode ideer med andre

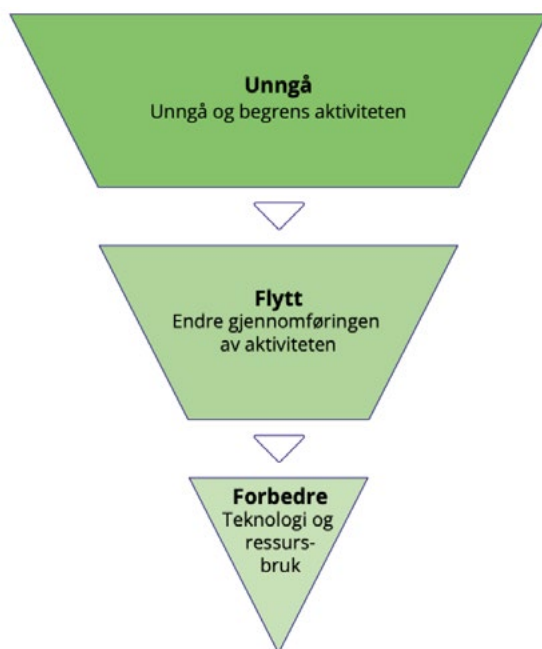
Strakstiltak for hva myndighetene bør gjøre (2021):

- Legge FNs bærekraftsmål til grunn for all kulturpolitikk
- Etablere et ressurscenter for bærekraft for kunst- og kultursektoren
- Opprette en nasjonal tilskuddsordning for bærekraftig omstilling og klima- og miljøtiltak
- Opprette et program for grønn innovasjon i kunst- og kultursektoren
- Samordne tilgjengelige og søkbare midler for miljøtiltak på kommunalt, regionalt og statlig nivå

Det er fortsatt behov for at myndighetene følger opp disse tiltakene og at sektoren selv tar grep. Denne rapporten dokumenterer at kultursektoren fortsatt trenger en samordnet innsats fra myndighetene og at alle aktørene jobber sammen for å bli bedre.

UFF - et rammeverk for alle, også kultursektoren

Det er også grunn til å se til FN klimapanelts rammeverk for omstillingen til et lavutslippssamfunn, som også er anbefalt av Klimautvalget 2050. De bruker et system som heter UFF: Unngå - flytte - forbedre. Tiltakene for å unngå utslipp har høyest prioritet.

Figur 9. Rammeverket for tiltak - unngå, flytte og forbedre. Kilde: klimautvalget 2050

Overført til klimaregnskapet for det norske kultursektor, ser vi at de største utslippene kommer fra innkjøp av varer og tjenester. Da kan en modell for UFF se slik ut:

Unngå - kjøp inn varer og tjenester mindre og sjeldnere

Flytte - lag deleordninger, lei i stedet for å kjøpe, ombruk mer, reparer mer

Forbedre - kjøp miljøsertifiserte produkter

UFF-rammeverket bygger på at man så langt det er mulig skal **unngå** aktiviteten eller handlingen som gir utslipp. Dette kan for eksempel være å reise mindre med fly på turné eller la være å bygge et nytt kulturbygg.

Hvis dette ikke er mulig, skal man **flytte** aktiviteten, det vil si endre måten den blir gjennomført på. Et eksempel på dette kan være å ta tog i stedet for fly, eller skape kulturaktivitet i et eksisterende bygg.

Dersom det verken er mulig å unngå eller flytte, skal man **forbedre**. Dette dreier seg ofte om teknologiforbedringer eller mer effektiv ressursbruk. Det kan være å bruke elbil i stedet for en bil som går på fossilt drivstoff, eller å samordne turnéer der utstyr og transport deles på mange og blir billigere og mer effektivt for alle.

Tiltak for å unngå utslipp har høyest prioritet, og bør være utgangspunktet for alle vurderinger. Se også gjerne Kulturroms sjekklister²² for grønne innkjøp av teknisk utstyr for ytterligere inspirasjon.

²¹ <https://xn--grntveikart-hgb.no/>

²² <https://kulturrom.no/gront-innkjop/>

UFF-rammeverket brukt på kultursektoren

I sammenheng med rapportens funn av hva som er de fire største utslippsområdene i kultursektoren, kan anbefalinger basert på UFF-rammeverket se sånn ut som nedenfor. Merk at forslagene er ikke uttømmende. Det er viktig å tilpasse anbefalingene og tiltakene til din lokale situasjon, men de fleste av disse anbefalingene skal være mulig å iverksette raskt for både små og store kulturaktører.

Innkjøp av varer og tjenester:

Unngå: La være å kjøpe inn. Planlegg bedre, kjøp mindre. Kartlegg det du har og få oversikt over glemte eller uutnyttede eiendeler.

Flytte: Erstatt innkjøp med å leie eller låne fra andre. I stedet for å kaste, la ting leve lenger og selg det du har brukt eller gi bort i nærmiljøet. Kjøp brukt hvis du må kjøpe inn noe. Etterspør lang levetid og reparerbarhet.

Forbedre: Still krav om produksjonsforhold, reparerbarhet og dokumenterbare miljøvennlige materialer i det du kjøper inn. Sørg for at det du kjøper kan repareres og er designet for ombruk.

Investeringer i bygg, teknisk utstyr og inventar:

Unngå: La være å bygge nye kulturbygg. Ta heller vare på og utvikle eksisterende bygg. Invester i tiltak for å redusere energibruken i eksisterende bygninger. Sett av penger til oppgradering, vedlikehold og reparasjon av inventar og utstyr, framfor å kjøpe nytt.

Flytte: Invester i mer energifleksible løsninger for oppvarming av bygget, slik som å investere i varmpumper, vannbårent varmeanlegg tilknyttet fjernvarme og/eller varmegjenvinning av ventilasjonsluft. Utforsk nye eie- eller leiemodeller for inventar, møbler og teknisk utstyr. Lei ut lokaler til andre for å utnytte arealet dere eier bedre.

Forbedre: Invester i solceller eller annen lokal energi-produksjon på bygget. Tilby lading av elbiler og elsykler for dem som jobber i eller besøker bygget. Etabler systemer og rutiner for innkjøp av inventar og teknisk utstyr som sikrer lang levetid og gir minst mulig klimautslipp og negativ miljøpåvirkning gjennom levetiden.

Leie av lokaler og utstyr:

Unngå: Sørg for at dere ikke leier større lokaler enn dere trenger. Om mulig, samlokalisere eller dele bruken av lokalene med andre. Sjekk i nærmiljøet om det finnes ledige lagerlokaler eller utstyr. Gå sammen med andre om å samlokalisere lager og logistikk rundt deling av utstyr. Unngå nykjøp, sørg for at du leier ting som kan repareres.

Flytte: Kartlegg hva dere har, sett mål om bruk og ombruk, og lag tiltak for å nå målene. Innfør bedre systematikk og rutiner, mål forbedring fra år til år.

Forbedre: Gjør tiltak for å sikre økt energieffektivitet i bygget for å spare energi. Lag innkjøpsavtaler og planer for lokaler og utstyr er i bruk mest mulig.

Reiser:

Unngå: Lag rutiner der dere unngår å reise så mye. Erstatt reiser med digitale møter. Redusere antall reiser ved å være lenger borte om gangen. Legg til rette for at publikum ikke reiser langveisfra.

Flytte: Hvis dere reiser, planlegg slik at flere korte reiser erstattes med én lenger. La være å fly, og erstatt det heller med tog, kollektivtransport eller elektrisk bil.

Forbedre: Planlegg turneer med andre arrangører for å optimalisere ruten, og gå gjerne sammen om leie av elektrisk buss. Øk effektiviteten for alle og inngå turné-samarbeid med andre regionale aktører. Bruk teknologi som AR eller geoscan for digitale befaringer. Gjør tiltak for samkjøring eller kollektivtransportløsninger for publikum.

Kulturrom: Effektiv omstilling i virkemiddelapparatet

Kulturrom er et godt eksempel på et nasjonalt virkemiddel som tar praktiske grep for å bidra til grønn omstilling i egen sektor. I januar 2024 kunngjorde Kulturrom at de ønsket å omprioritere hele 10 millioner til grønnere investeringer for å redusere klimaavtrykket av kultursektorens fysiske infrastruktur.

Den tekniske riggen for en konsertarrangør utgjør et relativt lite klimafotavtrykk totalt sett, men det er likevel viktig å tenke riktig og langsiktig også på dette feltet. Kombinasjonen av teknologi og lokaler er der hvor det virkelig begynner å monne.

- Vi har som mål at kjøp av nytt utstyr må være unntaket. Men slik vi er rigget nå, er det per i dag hovedsakelig nytt utstyr midlene fra ordningen går til. Derfor er det viktig at vi tenker nytt og inspirerende for å kunne stimulere til nye løsninger og bidra til erfaringsdeling i bransjen, sier daglig leder i Kulturrom Karen Sofie Sørensen.

Målet er at grønne initiativer lokalt skal skape varig endring og stimulere til kunnskap og samarbeid. Det er et ledd i arbeidet med at en større del av midlene i Kulturrom over tid skal kanaliseres inn i bærekraftige og sirkulære måter å tenke på.

Satsingen åpner opp for tilskudd til blant annet mulighetsstudier som omhandler transformasjon, gjenbruk og utbedring av lokaler til kultur.

- Et område der kultursektoren kan påberope seg å være i forkant med en sirkulær praksis, er når de tar i bruk eksisterende bygg istedenfor å bygge nytt. Kulturfeltet har en unik evne til å være med på å utvikle byer, nye bydeler og levende lokalsamfunn, sier Sørensen.

Publikumsreiser

I anbefalingene omtales tiltak for å påvirke hvordan publikum reiser til kulturopplevelser. Disse er ikke basert på data fra denne rapporten, fordi det er liten eller ingen praksis i norsk kultursektor for å måle på dette. Heller ikke Norsk Publikumsundersøkelse, som ellers er gode på de sosiale bærekraftsmålene, har spørsmål eller målinger om klimatiltak eller publikumsrettede reisevaner.

En undersøkelse fra Vinjerock nylig gjorde sammen med Sweco viste at så mye som 82 % av deres samlede utslipp kom fra publikumsreiser til festivalen. Og her er det ikke bare den enkelte publikummer som kan ta grep. Vinjerock er selv aktiv for å kutte disse utslippene, og oppfordrer til samkjøring, setter opp busser, og samarbeider med regionale kollektivaktører.

Det finnes mye internasjonal praksis rundt publikumsreiser. Utslippstallene varierer blant annet ut fra hvor tettbygd området rundt kulturaktiviteten er, og hvor lett tilgjengelig kollektivtransport er i regionen. Bandet Coldplay har testet mye over tid, og deres arbeid regnes som det fremste på feltet i den internasjonale musikkbransjen.

Nyttig lesing er også rapportene fra A Greener Festival, som ser på hva det er som gjør at utslippene fra publikumstransport til festivaler varierer med så mye som fra 18 til 76 %.

Klimakultur har oppsummert den siste årsmeldingen til Arts Council England, der det foreligger tall og målinger fra hele sektoren helt siden 2012. De mangeårige konsistente målingene gjør at de også kan skilte med dokumentert framgang, og et kutt på hele 50 % siden målingene startet. I rapporten kommer det også fram at Arts Council England sammen med Julie's Bicycle har igangsatt et nytt, ambisiøst miljøprogram som det norske kulturfeltet både kan la seg inspirere av, og gjøre ta lignende grep her hjemme.

Eksempler på verktøy og organisasjoner for videre klima- og miljøarbeid

Miljøfyrtårn²³: Et verktøy for miljøsertifisering og digitalt styringsverktøy for miljøledelse. Gir bedrifter et forenklet klimagassregnskap. Har kriteriesett for ulike bransjer, og spesielt relevante for kultursektoren er Grønne arrangementer, Grønne konferanser, Organisasjoner og Scenekunst.

Norsk versjon av Green Theatre Green Book²⁴: Det er igangsatt et arbeid i regi av Norsk teater- og orkesterforening om å lage en norsk versjon av Theatre Green Book, med flere møter og workshoper. Dette arbeidet fortsetter utover i 2024.

Nordic Green Orchestra Guide²⁵: Det foregår et arbeid med en oppfølging av den grønne nordiske orkesterguiden i det såkalte Nordic Green Accelerator Program. To av Norsk teater- og orkesterforenings orkestermedlemmer deltar gjennom 2024.

Grønn arrangementsstandard²⁶: Utarbeidet av Norske kulturarrangører sammen med Øyafestivalen. Standarden fungerer som en veileder for arrangører som vil gjennomføre bærekraftige arrangementer. Målet er å etablere felles forventninger til bærekraftige arrangementer over hele Norge og oppmuntre til konkrete handlingsplaner samt dialog med lokale myndigheter. Mener konkrete mål, åpenhet og samarbeid er veien å gå for å minske vårt felles klimaavtrykk.

Miljøhåndboka²⁷: Først utgitt av Øyafestivalen i 2004. Håndboka ble sist revidert og relansert i 2023 sammen med Norske Kulturarrangører og med støtte fra Sparebankstiftelsen og Norsk Musikkråd. Initiativet skal hjelpe arrangører av utendørs arrangementer og festivaler med å bli mer miljøvennlige. Håndboka gir veiledning om konkrete tiltak og organisering av miljøarbeidet, samt informasjon om miljø- og bærekraftsaspekter.

ShiftIT²⁸: Et initiativ for å skape en markeds plass med mål om å sikre lengre varighet på kostymer, scenografi og utstyr i performativ kunst.

Klimakultur SA²⁹: Har som formål å øke kunnskapen om og engasjementet for klimarettferdighet i norsk kultursektor. Klimakultur baserer arbeidet sitt på ledende internasjonale aktører som Julie's Bicycle. Det betyr et stort fokus på å koble norsk kunst- og kulturliv opp mot klimaarbeidet som skjer internasjonalt, både på policynivå og ved å fremme

stemmer fra de som befinner seg i frontlinjen av klimakrisen. Klimakultur arbeider for at kulturlivet skal ha en ledende rolle i å skape trygge ytringsrom og møteplasser for refleksjon rundt klima-, rettferdighets- og naturkrisene.

Telemarksforskning: "Mot en grønn og bærekraftig kultursektor. En statusrapport"³⁰. Publisert august 2023. Rapporten undersøker hvordan bærekrafts- og kulturpolitikken er koblet på hverandre, og viser at arbeid med klima og miljø på kulturfeltet hittil i stor grad har vært drevet frem av private aktører og interesseorganisasjoner.

Kulturdirektoratet: "Kartlegging av arbeid med klima og miljø i norsk kultursektor"³¹. Digital kvantitativ undersøkelse for å kartlegge status for klima- og miljøarbeidet i kultursektoren, aktørens motivasjon og hindre i arbeidet, samt forventninger til staten på dette feltet. Publisert i mai 2024

Bæredygtig Kulturliv NU³²: En dansk organisasjon som jobber med å bygge bro mellom klimaforskning, kulturlivet og resten av samfunnet. De vil fremme den grønne omstillingen i kultursektoren, og legger til grunn at kulturen har et enormt iboende potensial til å motivere publikum til bærekraftige tferdsendringer. Har blant annet laget en veileder for grønne turneer.

Nordisk Ministerråd³³: Lanserte et Nordisk Grønt Veikart for kulturinstitusjoner høsten 2023. Det adresserer områdene klimaendring, ressursforbruk og sosial ulikhet, og inneholder eksempler på opplysningskampanjer, utdanningsaktiviteter, politikkbefalinger og samarbeidsprosjekter som skal fremme bærekraftig praksis i kulturlivet i Norden.

Julie's Bicycle³⁴: Britisk organisasjon som er verdensledende på kombinasjonen kultur, klima og bærekraft. De har produsert og tilgjengeliggjort over hundrevis av rapporter, sjekkklister og guider om alt fra klimarettferdighet til energi-effektivisering av kulturbygg og miljøtips for museer, musikkere, festivaler, dansegrupper, teatre og mye mer. De evaluerer og justerer fokusområdet for arbeidet sitt fortløpende, og har omfattende kompetanseprogrammer på omstilling, i tillegg til deres klimakalkulatorer.

Green Producers Tool/Green Producers Club: Se omtale på s. 26-27

²³ <https://www.miljofyrtarn.no/virksomhet/sertifiseringskriterier/sok-sertifiseringskriterier/>

²⁴ <https://theatregreenbook.com/>

²⁵ <https://www.barcsandinavia.com/publications>

²⁶ <https://www.arrangor.no/kompetanse/groenn-arrangementsstandard/>

²⁷ <https://kompis.oyafestivalen.no/miljohandbok/velkommen>

²⁸ <https://www.shiftit.no/>

²⁹ <https://www.klimakultur.no/>

³⁰ <https://www.telemarksforskning.no/publikasjoner/mot-en-gronn-og-baerekraftig-kultursektor/4359/>

³¹ <https://www.kulturdirektoratet.no/web/guest/fou/vis-artikkel/-/artikkel-kartlegging-klima-miljo>

³² <https://www.baeredygtigkulturliv.nu/guides/guide-til-baeredygtig-turne>

³³ <https://www.norden.org/en/publication/nordic-green-roadmap-cultural-institutions>

³⁴ <https://juliesbicycle.com/> og <https://wearealbert.org/>

VIRKE

Tlf.: +47 22 54 17 00

Adr.: Henrik Ibsens gate 90, 0255 Oslo

Web: www.virke.no